P 2538

Redacţiunea, Administraţiunea, şi Tipografia:
Braşovŭ, piaţa mare Nr. 30.

Scrisori nefrancate nu se primesc. — Manuscripte nu se retrimetŭ,

INSERATE se primesc la Administraţiune în Braşovŭ şi la următórele Birouri de anunciuri: în Viena: *M. Dukes. Heinrich Schalek. Rudolf Mosse, A. Oppelik Nachfolger*; *Anton Oppelik, J. Danneberg*, în Budapesta: *A. V. Goldberger, Eckstein Bernat*: în Bucuresci: *Agence Havas*, Succursale de Roumanie; în Hamburg: *Karolyi & Liebmann*.

Preţulŭ inserţiuniloru: o seriă garmond pe o colónă 6 cr. şi 30 cr. timbru pentru o publicare. Publicări mai dese după tariffă şi învoială.

Reclame pe pagina a 3-a o seriă 10 cr. séu 30 bani.

GAZETA TRANSILVANIEI.

(NUMĔRŬ DE DUMINECĂ 20)

„Gazeta" iese în fiă-care di.

Abonamente pentru Austro-Ungaria:
Pe un anŭ 12 fl., pe sése luni 6 fl., pe trei luni 3 fl.
N-rii de Duminecă 2 fl. pe anŭ.

Pentru România şi străinătate:
Pe unŭ anŭ 40 franci, pe sése luni 20 fr., pe trei luni 10 fr.
N-rii de Duminecă 8 franci.
Se prenumĕră la tóte oficiele poştale din întru şi din afară şi la dd. colectori.

Abonamentulŭ pentru Brasovŭ a administraţiune, piaţa mare, Tĕrgulŭ Inului Nr. 30 etagiulŭ I.: pe unŭ anŭ 10 fl., pe sése luni 5 fl., pe trei luni 2 fl. 50 cr. Cu dusulŭ în casă: Pe unŭ anŭ 12 fl., pe 6 luni 6 fl., pe trei luni 3 fl. Unŭ esemplarŭ 5 cr. v. a. séu 15 bani. Atâtŭ abonamentele câtŭ şi inserţiunile suntŭ a se plăti înainte.

Nr. 108. --Anulŭ LVII. Braşovŭ, Duminecă, 15 (27) Mai 1894.

Procesul Memorandului.

CLUŞIU, 25 Maiu 1894.

Verdictŭ şi sentinţă.

Lumină deplină s'a făcutŭ!

Adĭ nu mai póte sta nimenĭ la îndoélă, ce scopŭ urmărescŭ Ungurii dela ocârmuire cu procesulŭ Memorandului.

Juraţii din Clusiu şĭ-au pronunţatŭ verdictulŭ. Tribunalulŭ şĭ-a publicatŭ sentinţa.

Din judecata lorŭ îi vomŭ cunósce pe ei.

Vinovaţĭ suntŭ! strigară ei într'unŭ glasŭ.

A învinsŭ spiritulŭ urei şi alŭ învrăjbirei, ce-lŭ răspândescŭ necurmatŭ ţiarele ungurescĭ, dusmane de mórte ale limbei şi naţionalităţii române.

Furia maghiarismului turbatŭ a jertfitŭ pe altarulŭ idolilorŭ sĕi libertatea personală a patru-sprĕdece fruntaşĭ ai poporului românŭ, declarându-i vinovaţĭ şi osêndindu-i la pedepse, ce ne reamintescŭ vécurile barbare şi întunecóse.

I-au osênditŭ pe acusaţĭ, ca persóne, dér nu i-au pututŭ osêndi ca Românĭ, căcĭ conscliinţa naţională românéscă nu póte fi nimicită în acela, care o păstrézĕ în pieptulŭ sĕu; ea este unŭ bunŭ alŭ poporului, este viéţa lui însă-şĭ, şi viéţa unui poporŭ nu póte fi omorîtă prin nicĭ o judecată din lume. Asupra poporului românŭ şi a viitorului sĕu, vorŭ judeca sorţii destinelorŭ, ce le conduce Dumnedeulŭ popórelorŭ, şi aceste destine nu potŭ fi întunecate, orĭ schimbate prin verdictele juraţilorŭ maghiarĭ din Clusiu.

Dimpotrivă, din prigonirile şi asupririle, ce le îndură adĭ bărbaţii credincioşĭ némului lorŭ, rĕsări-va adevĕrata libertate pentru multŭ încercata nóstră naţiune.

Căcĭ este scrisŭ în cartea vieţii popórelorŭ, că numai prin suferinţe şi jertfe trecêndŭ se facŭ popórele vrednice de libertate; numai luptându cu bărbăţiă neînfrântă pentru împlinirea doririlorŭ şi aspiraţiunilorŭ lorŭ, potŭ ele sĕ ajungă la ţinta mărĕţă, de care visézĕ mamele, când îşĭ légĕnă copii.

Sĕ fimŭ dér tarĭ şi neclintiţĭ. În faţa nóuĕlorŭ prigonirĭ, ce ne ameninţă cu furiă turbată, avemŭ îndoita datoriă, de a veghia asupra dreptu rilorŭ nóstre sfinte, de a fi una în simţirĭ şi cugete, când e vorba de apĕrarea limbei şi naţionalităţii române.

Lăsămŭ acum sĕ urmeze raportulŭ despre Şedinţa XVIII dela 25 Mai:

CLUŞIU, 25 Maiu n. 1894.

(*Raportŭ specialŭ alŭ „Gaz. Trans."*)

Şedinţa XVIII dela 25 Mai a. m.

(Fine.)

Scriu aceste rênduri sub impresiunea celui mai mare şi mai supremŭ momentŭ în procesulŭ Memorandului. Le scriu in ţiua judecăţii, când inimile nóstre, pĕtrunse în adênculŭ lorŭ de marea şi sânta causă a poporului românŭ prigonitŭ de veacurĭ, suntŭ înălţate peste miseriile ţilnice şi aştéptă cu cea mai perfectă liniste osînda, ce o va pronunţa intoleranţa naţională şi destrăbĕlatulŭ şovinismŭ alŭ contrarilorŭ noştri politicĭ.

O mişcare neobicĭnuită s'a vĕdutŭ astădĭ înaintea Redutei.

Incă pe la 7 óre diminéţa publiculŭ curgea spre sala de pertractare. Intrarea Redutei dinspre stradă avea pază îndoită. Când a sunatŭ óra a 8 ta, o mare mulţime de Românĭ, bărbaţĭ şi femei, voiau sĕ între pe porţile Redutei. Dér se putea óre, ca şovinismulŭ şi despotismulŭ sĕ nu-şĭ arete colţii, tocmai în acéstă ţi? Damele române, soţiile acusaţilorŭ, au fostŭ respinse cu brutalitate şi nu li-s'a datŭ intrare. Nu s'a datŭ intrare nicĭ chiar multorŭ Domnĭ, carĭ aveau bilete în tótă regula, ba a fostŭ respinsŭ chiar şi raportorulŭ unei foi române („Gazeta Transilvaniei"), care numai după ½ óră a pututŭ intra.

Urcândŭ scările. în coridorulŭ Redutei se desfăşura înaintea privitorilorŭ o privelisce revoltătóre. Doispre-dece gendarmĭ cu baionetele trase şi în ţinută marţială steteau la intrările salei de pertractare. Unŭ strĕinŭ, care n'ar fi sciutŭ ce se petrece aicĭ, şĭ-ar fi făcutŭ de sigurŭ închipuirea. că păzescŭ nisce rebelĭ.

Curêndŭ sala de pertractare era întesată literalmente de publicŭ românŭ şi maghiarŭ. Galeriile erau cu desĕvîrşire góle, căcĭ intrările lorŭ au fostŭ închise încă de alaltă-erĭ.

Şedinţa s'a deschisŭ la 8 şi 25 min. Preşedintele, deschidêndŭ şedinţa, face reasumatulŭ întregei pertractărĭ de până acum, apoi citesce întrebările puse juraţilorŭ şi la órele 10 întorcêndu-se către juraţĭ le atrage atenţiunea asupra marei însemnătăţĭ a causei, care li-se dă spre judecată. In sfĕrşitŭ predă actele pertractărei juratului br. Feilitsch şi provócă juriulŭ sĕ se retragă pentru aducerea verdictului, ér comisarului de poliţiă Fay îi dă ordinŭ sĕ pună câte 2 străjĭ la tóte intrările salei de pertractare, ca juraţii sĕ nu pótă veni în atingere cu publiculŭ şi sĕ pótă lucra neconturbaţĭ.

Preşedintele ridică apoi şedinţa până la órele 12 şi provócă publiculŭ sĕ părăséscă sala. La óra 1 şi 15 minute, tribunalulŭ reîntră şi şedinţa se deschide.

Sala e îndesuită de publicŭ, galeriile însĕ góle. Toţĭ aştéptă cu mare încordare verdictulŭ. Preste 5 minute juraţii îşĭ ocupă locurile, ér unulŭ dintre ei (Dr. Werner Rezsŏ) citesce următorulŭ

Verdictŭ:

La întrebarea 1): décă suntŭ convinşĭ juraţii, în consciinţă, că pasagiile incriminate din Memorandŭ cuprindŭ óre atacarea puterei obligatóre a legei, şi décă prin acésta s'a comisŭ delictŭ de agitaţiune? Rĕsp.: **12 da.**

2) Conlucrat'a Dr. I. *Raţiu* la rĕspândirea Memorandului? Rĕsp.: **10 da, 2 nu.**

3) Vinovatŭ e Dr. I. Raţiu de delictulŭ cuprinsŭ în §-ulŭ 173 alŭ codicelui penalŭ, comisŭ pe calea tipărirei si rĕspândirei? **10 da. 2 nu.**

4) Conlucrat'a *G. Popŭ de Basescĭ* la rĕspândire? Rĕsp.: **12 da.**

5) Vinovatŭ este? Respunsŭ: **12 da.**

6) Conlucrat'a *Vasilie Lucaciu?* Resp.: **12 da.**

7) Vinovat este? Resp.: **11 da, 1 nu.**

8) Conlucrat'a *D. Comşa?* Rĕs.: **12 da.**

9) Vinovatŭ este? Rĕspunsŭ: **12 da.**

10) Conlucrat'a *D. P. Barcianŭ?* Rĕsp.: **12 da.**

11) Vinovat este? Rĕsp.: **11 da. 1 nu.**

12) Conlucrat'a *N. Cristea?* Rĕsp.: **12 da.**

13) Vinovat este? Rĕsp.: **10 da. 2 nu.**

14) Conlucrat'a *Iuliu Coroianu?* Rĕsp.: **12 da**

15) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **11 da, 1 nu.**

16) Conlucrat'a *Patriciu Barbu?* Rĕsp.: **11 da, 1 nu.**

17) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **10 da, 2 nu.**

18) Conlucrat'a *T. Mihali?* Rĕsp.: **12 da.**

19) Vinovatŭ este? Rĕspunsŭ: **12 da.**

20) Conlucrat'a *A. Suciu?* Rĕsp: **8 da. 4 nu.**

21) Vinovat este? Rĕsp.: **8 da, 4 nu.**

22) Conlucrat'a *Mich. Veliciu?* **12 da**

23) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **12 da.**

24) Conlucrat'a *Rubinŭ Patiţa?* Rĕsp: **12 da.**

25) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **12 da.**

26) Conlucrat'a *B. Raţiu?* Rĕsp.: **7 da 5 nu.**

27) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **4 da, 8 nu.**

28) Conlucrat'a *G. Domide?* Rĕspunsŭ: **12 da.**

29) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **12 da.**

30) Conlucrat'a *N. Romanŭ?* Rĕspunsŭ: **8 da, 4 nu.**

31) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **3 da. 9 nu.**

32) Conlucrat'a *Ionŭ Munteanŭ?* Rĕsp.: **7 da, 5 nu.**

33) Vinovatŭ este? Rĕsp. **1 da, 11 nu.**

34) Conlucrat'a *Dionisie Romanŭ?* Rĕspunsŭ: **11 da, 1 nu.**

35) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **7 da, 5 nu.**

36) Conlucrat'a *Ionŭ Duma?* Rĕspunsŭ: **4 da, 8 nu.**

37) Vinovatŭ este? Rĕsp.: **1 da, 11 nu.**

Pe basa verdictului adusŭ, preşedintele anunţă, că *B. Raţiu, N. Romanŭ, Ionŭ Munteanŭ* şi *Ionŭ Duma* se declară şi din partea tribunalului de achitaţĭ.

Preşedintele rógă apoi pe procurorŭ sĕ-şĭ facă propunerea de pedépsă faţă de acusaţii declaraţĭ de vinovaţĭ.

Procurorulŭ ţice, că afară de P. Barbu şi Dionisiu Romanŭ, carĭ au făcutŭ rĕspândirea în mĕsură mai mică, nu vede faţă de ceialalţĭ acusaţĭ motive uşurătóre, şi rógă tribunalulŭ, ca sĕ stabilĕscă pedépsa pentru ei mai susŭ de mĕsura mijlocie, ér faţă de P. Barbu şi D. Romanŭ mai josŭ de mĕsura mijlocie. Mai departe sentinţa ajunsă la valóre de dreptŭ sĕ o publice acusaţii pe spesele lorŭ în ţiarele: „*Tribuna*", „*Gazeta Transilvaniei*", „*Dreptatea*", „*Fóia Poporului*", „*Telegrafulŭ Românŭ*", (în limba română); apoi în „Kolozsvár", „Ellenzék", „Erdélyi Hiradó", „Budapesti Hirlap", „Magyar Hirlap", „Pester Lloyd" şi „Pesti Naplo".

In sfîrşitŭ acusaţii sĕ fie condamnaţĭ la suportarea speselorŭ. — Notariulŭ Balázs Elemen dă cetire speselorŭ stabilite în sumă de 3238 fl. 63 cr.

După acestea preşedintele anunţă, că tribunalulŭ va publica sentinţa la órele 4½ d. a. ér până atuncĭ şedinţa se suspinde la óra 2 şi 10 minute.

Şedinţa XIX, dela 25 Mai d. a.

La órele 4½ şedinţa se redeschide de faţă fiindŭ toţĭ acusaţii şi o mare mulţime de publicŭ, pe care sala de pertractare abia îlŭ putea cuprinde.

Momentulŭ acesta mare, nespusŭ de mare, lănţuia inimele şi sufletele tuturorŭ. Pe feţele acusaţilorŭ se reoglinda seninătatea sufletului, consciinţa perfectei nevinovăţii şi bărbăţia şi liniştea inimei, singura călăuză în momentele marĭ şi hotărîtóre ale vieţii nóstre. Ér noi, carĭ 'i priviamŭ, stăpâniţĭ amŭ fostŭ de unŭ singurŭ gândŭ, de o singură simţire şi de nestrămutata convingere, că mare, drĕptă şi sfântă este causa, pentru care ei vorŭ sĕ se jertféscă

Punctŭ la óra 4 şi 35 minute preşedintele publică următórea:

Sentinţă.

Pe basa verdictului Curţii cu juraţĭ, tribunalulŭ din Clusiu enunţă, în numele Maiestăţii Sale monarchului, sentinţa următóre:

1) Dr. I. Raţiu: **2 anĭ închisóre de statŭ.**

2) G. Popŭ de Băsescĭ: **1 anŭ închisóre de statŭ.**

3) Dr. Vasilie Lucaciu: **5 anĭ închisóre de statŭ.**

4) D. Comşa: **3 anĭ închisóre de statŭ.**

5) D. P. Barcianu: **2½ anĭ închisóre de statŭ.**

6) Nic. Cristea: **8 lunĭ închisóre de statŭ.**

7) Iuliu Coroianu: **2 anĭ** şi **8 lunĭ închisóre de statŭ.**

8) Patr. Barbu: **2 lunĭ închisóre de statŭ.**

9) T. Mihali: **2½ anĭ închisóre de statŭ.**

10) A. Suciu: **1½ anŭ închisóre de statŭ.**

11) Mih. Veliciu: **2 anĭ închisóre de statŭ.**

12) Rub. Patiţa: **2½ anĭ închisóre de statŭ.**

13) Ger. Domide: **2½ anĭ închisóre de statŭ.**

14) Dion. Romanŭ: **8 lunĭ închisóre de statŭ.**

Toţĭ condamnaţii se judecă la purtarea speselorŭ în solidarŭ. Suntŭ obligaţĭ mai departe a publica sentinţa în ţiarele amintite mai susŭ.

Vedĭ tóte celelalte şedinţe de peste sĕptĕmână pe paginile următóre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ședința XIII, dela 19 Maiu n.

Astădĭ stradele suntŭ mai puținŭ cercetate și sala e mai gólă. Timpulŭ e prea frumosŭ și nimenea nu vré sĕ-și mai jertféscă paciința în sală, decâtŭ cei obligați, acusații, jurații și noi, raportorii. Față de trecutŭ, numai masa nóstră presintă unŭ numĕrŭ mai mare cu unulŭ: corespondentulŭ foilorŭ francese *„Le Temps“* și *„L'Intransigeant“*, care a sositŭ aséră aicĭ dela Parisŭ.

Ședința se deschide la 8 óre 10 m.

Se continuă interogatoriulŭ.

Ascultarea lui Aurelŭ Suciu.

Președintele: Fost'ai de față la ședințele comitetului din 25—26 Martie?

Suciu: Da.

Președintele: Ești acusatŭ, că ai conlucratŭ la stabilirea textului Memorandului încriminatŭ.

Suciu: Nu am conlucratŭ.

Președintele: D'apoi textulŭ compusŭ de d-nu adv. *Coroianu* nu a fostŭ esaminatŭ în acea ședință?

Suciu: In câtŭ îmĭ aducŭ aminte, s'a cetitŭ textulŭ...

Președintele: După mărturisirile celorlalți acusați, textulŭ Memorandului s'a stabilitŭ în ședința din 26 Martie, și d-ta ai fostŭ de față la acea ședință.

Suciu: Nu-mĭ aducŭ aminte sĕ se fi stabilitŭ atuncĭ.

Președintele: După fasiunea făcută înaintea judelui instructorŭ, ai dișŭ, că da, Memorandulŭ a fostŭ cetitŭ și stabilitŭ definitivŭ în acele 2 ședințe.

Suciu: Se póte. Nu-mĭ aducŭ aminte. Când s'a cetitŭ am fostŭ acolo. Dér că óre chiar pasagiele incriminate s'au cetitŭ — nu sciu.

Președintele: Cu stabilirea definitivă a textului, după fasiunea d-tale, au fostŭ încredințați domnii, carĭ locuescŭ în Sibiiu.

Suciu: Da, așa am audițŭ. Dér domnialorŭ li-s'a încredințatŭ numai descrierea finală.

Președintele: Așa-dér nu sciĭ, că d-nii din Sibiiu sĕ fi fostŭ încredințați cu transformarea și stabilirea definitivă a textului?

Suciu: Despre acésta nu am cunoscință directă.

Președintele: Este óre-care deosebire între textulŭ esemplarelorŭ încriminate și între textulŭ esemplarului tractatŭ în ședințele comitetului?

Suciu: Nu sciu. Nu potŭ dice nicĭ da, nicĭ ba.

Președintele: Așa-dér nu-ți aducĭ aminte sĕ fi fostŭ de față la stabilirea textului?

Suciu: Memorandulŭ era atuncĭ gata. Noi nu aveamŭ alta de făcutŭ, decâtŭ sĕ-lŭ cetimŭ, sĕ-lŭ descriemŭ. Eu nu am participatŭ la stabilirea textului, fiindŭ gata de multŭ.

Președintele: Și ce felŭ de textŭ de Memorandŭ a fostŭ dusŭ la Viena?

Suciu: Eu am fostŭ la Viena, dér Memorandulŭ nu l'am vĕdutŭ, cu atâtŭ mai puținŭ cetitŭ, prin urmare nu potŭ sci.

Președintele: Trimisu-ți-s'a d-tale vr'unŭ esemplarŭ din Memorandŭ?

Suciu: De trimisŭ, nu sciu trimisu-mi-au, dér sciu, că n'am primitŭ nicĭ unulŭ.

Președintele invită pe procurorŭ sĕ facă, décă vré, vre-o întrebare.

Procurorulŭ: Inaintea judelui de instrucțiă ai recunoscutŭ, că ai fi luatŭ parte la stabilirea textului, precum și la hotărîrea rĕspândirei Memorandului. Acum nu mai recunoscĭ. Rogŭ sĕ se cetéscă fasiunile făcute la investigațiune.

Notarulŭ cetesce....

Suciu: Nu cunoscŭ aceste fasiunĭ, nicĭ când n'am vĕdutŭ acelŭ protocolŭ.

Notarulŭ observă, că a cetitŭ din greșélă fasiunea altui acusatŭ... (ilaritate în publicŭ)... caută și cetesce apoi a d-lui Suciu, și se constată, că fasiunea de atuncĭ consună perfectŭ cu cea de acum. Procurorulŭ cércă sĕ-și susțină disele, dér nu-i succede.

Procurorulŭ: Fiind-că conferența din 21—22 Ian. 1892 a stabilitŭ numai punctele Memorandului, ér textulŭ a avutŭ sĕ-lŭ facă comitetulŭ, cum ai pututŭ dice, că comitetulŭ nu a făcutŭ nimica?

Suciu: Eu la conferență n'am fostŭ, numai din diare am cetitŭ, ce s'a hotărîtŭ acolo.

Procurorulŭ: Dér ai fostŭ la ședința comitetului esecutivŭ.

Suciu: Am mai spus'o odată, că n'am fostŭ în întregŭ decursulŭ acelorŭ ședințe.

Procurorulŭ: Ce a hotărîtŭ comitetulŭ în privința rĕspândirei?

Suciu: Nu am absolutŭ nicĭ o cunoscință.

Procurorulŭ crede de bine a se ceti din procesulŭ verbalŭ pasagiulŭ referitorŭ le rĕspândire. Se cetesce întregŭ procesulŭ verbalŭ luatŭ cu d-nu Suciu, dér unŭ atare pasagiu nu se găsesce...

Procurorulŭ, ajunsŭ în perplesitate: Mai înainte așa am priceputŭ, că ai fi vorbitŭ și despre rĕspândire.

Se mai citescŭ odată întrebările puse la investigațiune și cele puse de procurorŭ; din rĕspunsurile date se constată, că cu privire la consimțire nu a rĕspunsŭ nimicŭ.

Procurorulŭ: Apoi ce s'a vorbitŭ dér în ședința aceea a Comitetului esecutivŭ?

Suciu: In diua primă înainte de amédŭ au fostŭ numai convorbirĭ, după amédŭ s'au făcutŭ numai dispositiunĭ pentru formarea partidului.

Interogatoriulŭ cu d-lŭ Suciu se pare încheiatŭ. Suciu se cere acasă fiindŭ bolnavŭ. Presidentulŭ îi acórdă concediulŭ. Suciu vré sĕ plece, dér se ridică juratulŭ acela cu întrebarea: *„Fost'ai la Viena?“* și îlŭ întrebă pe Suciu, că subscris'a Memorandulŭ? *Suciu* rĕspunde, că *„ba“*. Toți ridŭ de acestŭ juratŭ. *Presidentulŭ* îi strigă rĕstindu-se: „a spusŭ odată, că n'a subscrisŭ!“

Ascultarea lui Mihaiu Veliciu.

Președintele: Fost'ai de față la ședințele Comitetului din 25 și 26 Martie 1892?

M. Veliciu: Am fostŭ!

Președintele: Ești acusatŭ, că ai contribuitŭ la stabilirea textului incriminatŭ.

M. Veliciu: Am contribuitŭ numai ca membru alŭ conferenței și nu alŭ comitetului. Nicĭ nu puteamŭ sĕ contribuescŭ ca membru alŭ comitetului, căcĭ textulŭ Memorandului era deja stabilitŭ, și noi nu aveamŭ alta de făcutŭ, decâtŭ sĕ-lŭ subșternemŭ.

Președ.: Ce diferință esistă între Memorandulŭ incriminatŭ și celŭ subșternutŭ?

M. Veliciu: De douĕ-orĭ durere, eu nu am pututŭ participa la deputația din Viena, pentru aceea n'am fostŭ în stare a-lŭ cunósce. Numai după ce procurorulŭ m'a acusatŭ, am cetitŭ unŭ esemplarŭ.

Președ.: Fost'a cetitŭ Memorandulŭ în ședința din 25—26 Martie?

M. Veliciu: L'a cetitŭ d-lŭ Coroianu, care era încredințatŭ de conferență cu compunerea lui.

Președ.: Făcutu-s'au óre-carĭ modificărĭ în textŭ?

Veliciu: Incâtŭ îmĭ aducŭ aminte, au fostŭ omise unele pasagii; încâtŭ despre cele incriminate, au rĕmasŭ neschimbate, după cum s'a fostŭ hotărîtŭ în conferență.

Președ.: După cele spuse mai înainte, d. Coroianu a avutŭ însărcinare dela conferență sĕ schimbe pasagiele, ce ar lovi eventualŭ contra legii. De ce nu s'au lăsatŭ afară séu schimbatŭ și aceste pasage?

Veliciu: Memorandulŭ, despre care e vorba, cum sciu și eu, a trecutŭ prin multe schimbărĭ. Déră eu negŭ, că Românii ar fi făcutŭ vr'unŭ Memorandŭ, care ar lovi în legile țĕrii. Nefiindŭ pasagii contra legiĭ, nicĭ nu era nimicŭ de strămutatŭ séu omisŭ.

Președ.: După conferință a fostŭ încredințatŭ comitetulŭ sĕ compună unŭ altŭ Memorandŭ informativŭ pentru strĕinătate; întrebŭ, ce a făcutŭ comitetulŭ în acésta privință?

Veliciu: Noi n'amŭ pututŭ face ceva definitivŭ, până ce nu vomŭ fi cunoscutŭ sórtea Memorandului subșternutŭ.

Președ: Din protocolulŭ conferenței nu apare astfelŭ determinată și condițională însărcinarea dată comitetului, ca sĕ nu tipăréscă Memorandulŭ informativŭ până ce va cunósce resultatulŭ celuialtŭ.

Veliciu: In fasiunea luată de judele investigatorŭ este o greșélă, pe care nu o potŭ trece cu vederea; susținŭ și acum, că judele investigatorŭ a greșitŭ *„bona fide“*. Prin declarația acésta nu voescŭ nicĭ decât sĕ mĕ substragŭ dela rĕsponsabilitate, căcĭ eu sunt omŭ de omeniă și voiu sĕ se constateze adevĕrulŭ, și pe basa adevĕrului sĕ se aducă judecată în acestŭ procesŭ. Mie protocolulŭ de investigația nu mi-s'a cetitŭ și constatŭ încă-odată, că nu corĕspunde adevĕrului. In sfĕrșitŭ, ca fiiu alŭ națiunei române, declarŭ, că *iau tótă rĕspunderea pentru Memorandŭ*

Ascultarea lui Rubinŭ Patița.

Președ.: Ai fostŭ de față la ședința Comitetului din 25—26 Martie 1892?

R. Patița: Da, am fostŭ de față. In numita ședință însĕ nu s'a stabilitŭ nicĭ unŭ textŭ alŭ Memorandului și în proiectulŭ, ce ne sta dinainte, nu s'a făcutŭ nicĭ o schimbare esențială. Incâtŭ privesce traducerea în mai multe limbĭ, acésta s'a încredințatŭ membrilorŭ din Sibiiu ai comitetului.

Președ.: Identicŭ este textulŭ Memorandului subșternutŭ Coróneĭ, cu Memorandulŭ incriminatŭ?

R. Patița: Textulŭ românescŭ este identicŭ întru tóte. Cu privire la tipărire și rĕspândire, eu însu-mĭ am făcutŭ propunerea verbală, ca Memorandulŭ sĕ nu se tipăréscă și rĕspândéscă, decâtŭ atuncĭ, când vomŭ cunósce sórtea, ce o va avé la Coróna. Ear décă acésta s'a făcutŭ, a fostŭ contra voinței nóstre.

Dându-se o pausă de 20 minute, ședința se redeschide la órele 11 și 15 min. și urmézĕ:

Ascultarea lui Bas. Rațiu.

Procurorulŭ până a nu începe interogatoriu anunță, că voesce se modifice acusa față cu Basiliu Rațiu, întru câtŭ adecă îlŭ acusă numai pentru rĕspândire.

Președ.: Escĭ acusatŭ, că ai distribuitŭ 50—60 esemplare din Memorandŭ.

Bas. Rațiu: Este adevĕratŭ, că din causă de bólă, n'am conlucratŭ nicĭ la facerea Memorandului, nicĭ la deputația din Viena n'am luatŭ parte. Ce privesce acusarea de rĕspândire, potŭ spune, că am primitŭ cu posta mai multe esemplare din Memorandŭ și le-am împărțitŭ unuia și altuia în credința, că nu cuprindŭ pasagii punibile. Esemplarele le-am primitŭ prin luna lui Iulie 1892 și le-am împărțitŭ pe la diferiți ómeni inteligenți.

Ascultarea lui Ger. Domide.

Președintele: Ai fostŭ de față la ședința Comitetului din 25—26 Martie în Sibiiu?

Gerasimŭ Domide: Da, am fostŭ.

Președ.: Ești acusatŭ, ca membru alŭ Comitetului, la facerea Memorandului incriminatŭ.

G. Domide: Da, am conlucratŭ, dér din actele Conferenței nóstre din urmă am aflatŭ, că Memorandulŭ nu este fĕtulŭ unui singurŭ omŭ, ci alŭ unei națiunĭ întregĭ. Conferențele nóstre naționale, carĭ suntŭ espresiunea fidelă a dorințelorŭ și postulatelorŭ poporului românŭ, au decisŭ compunerea și așternerea unui Memorandŭ la Tronŭ, ér ședința Comitetului din 25—26 Martie 1892 n'a făcutŭ, decâtŭ sĕ esecute hotărîrea Conferenței din 1892.

Președintele: După afirmările d-lui Coroianu, ședința din 25—26 Martie s'a convocatŭ cu scopulŭ, ca Comitetulŭ sĕ schimbe acele pasagii din Memorandŭ, carĭ cuprindŭ vătĕmarea constituțiunei.

G. Domide: Nu, domnilorŭ, ședința din 26 Martie n'a fostŭ convocată cu scopŭ ca sĕ schimbe astfelŭ de pasage, căcĭ ele nicĭ nu esistă în Memorandŭ. Ér décă totușĭ d-lŭ Coroianu a pututŭ susține așa-ceva, acésta nu e decâtŭ părerea lui individuală, și eu susținŭ încă-odată susŭ și tare, că în numita ședință nu a fostŭ vorba de schimbarea unorŭ pasage, carĭ nu esistă.

Președintele: Identicŭ e pasagiulŭ încriminatŭ cu Memorandulŭ primitŭ de ședință?

G. Domide: După credința și sciința mea, e indenticŭ.

Președintele: Ce hotărîrĭ s'au adusŭ de Comitetŭ în privința traducerei, tipărirei și rĕspândirei Memorandului?

G. Domide: Cu privire la traducere s'a hotăritŭ, ca acésta sĕ se facă după textulŭ originalŭ românescŭ în limba maghiară și germană, cu scopulŭ vĕditŭ, ca Memorandulŭ sĕ se așternă Coróneĭ în tóte 3 limbile. In ce privesce tipărirea și rĕspândirea, nu s'a luatŭ nicĭ o hotărîre, lăsându-se acésta până la timpulŭ, când se va cunósce sórtea Memorandului.

Președintele: După fasiunea luată de judele de instrucțiă, d-ta ai recunoscutŭ, că s'a adusŭ conclusŭ în ședința Comitetului cu privire la rĕspândire și tipărire.

G. Domide: Față cu instrucțiunea o sĕ vĕ facŭ unŭ micŭ istoricŭ: Eu am rugatŭ pe judele de instrucțiă, ca în virtutea legei de naționalitate sĕ ia interogatorulŭ în limba română, căcĭ la casŭ contrarŭ nu rĕspundŭ de esactitatea lui. Acéstă cerere a fostŭ respinsă. *Am protestatŭ contra acestei ilegalități la forurile mai înalte, dér am primitŭ resoluțiă, că* **décă mĕ supunŭ, voiu fi pedepsitŭ, nu mi-se va da dreptulŭ de apĕrare și că voiu fi închisŭ**. Ajunsŭ în astfelŭ de situațiune, m'am vĕdutŭ silitŭ a mĕ pleca forței și a rĕspunde la 4 întrebărĭ ale judelui. Întrebarea, ce mi-a pune d-lŭ președinte acum, nu mi-s'a făcutŭ.

Președ.: Se încércă prin diferite întrebărĭ meșteșugite a încurca pe acusatŭ și a-lŭ aduce în contradicere, *dér fără succesŭ*. (Manifestă de aprobare în publicŭ romîn

față cu acusatulŭ, murmurŭ între juraţi şi publicul maghiarŭ. Preşedintele sună mereu clopoţelulŭ)

Preşed.: Din declaraţia dată unui domnŭ din Comitetŭ se vede totuşi, că Comitetulŭ s'a ocupatŭ cu tipărirea şi rĕspândirea Memorandului.

G. Domide: Declaraţia asta eu o cunoscŭ numai de aicĭ, şi eu nu o potŭ recunósce ca eşită din sînulŭ Comitetului. În sfîrşitŭ, d-lorŭ, **eu iau tótă responsabilitatea, atâtŭ pentru textulŭ Memorandului, câtŭ şi pentru tipărirea şi rĕspândirea lui.**

Declaraţiunile părintelui Domide, făcute cu atâta energiă, cu atâta consciinţă de sine, cu atâta curajŭ şi demnitate, au făcutŭ cea mai bună impresiă între toţi Românii.

Ascultarea lui I. Munteanŭ.

Preşedintele: Eştĭ acusatŭ, că ai rĕspânditŭ esemplare din Memorandŭ.

I. Munteanŭ: Este adevĕratŭ, că am primitŭ 20 de esemplare dela protopopulŭ Crainicŭ cu indicarea, de a-le împărţi. Din esemplarele aceste am datŭ cui a cerutŭ, că dóră scie tótă lumea, că nu cuprindŭ nicĭ unŭ neadevĕrŭ. Ba chiar şi d-lŭ Fábry, unŭ Ungurŭ, a luatŭ unŭ Memorandŭ şi a vĕdutŭ şi elŭ, că noi n'amŭ disŭ nemicŭ rĕu cătră Împĕratulŭ. — Esemplarulŭ dela Fábry a fostŭ confiscatŭ, celelalte s'au trecutŭ tóte în timpŭ de 2 dile, că veniau ómenii ca roiulŭ sĕ vĕdă şi sĕ cetéscă Memorandulŭ.

Ascultarea lui Dion. Romanŭ.

Preşedintele: Eştĭ acusatŭ, că ai rĕspânditŭ 50 esemplare din Memorandŭ

D. Romanŭ: E dreptŭ, că am primitŭ Memorande cu poşta şi că din acele am datŭ unŭ esemplarŭ căpitanului oraşului, ér altulŭ d-lui Bürgermeister. Esemplarele le-am primitŭ pe la sfĕrşitulŭ lui Mai, orĭ începutulŭ lui Iunie. Memorandulŭ l'am cetitŭ din „Românische Revue“ şi din diarele ungurescĭ. Broşura era de prisosŭ sĕ o mai cetescŭ, căcĭ am vĕdutŭ, că Memorandulŭ nu cuprinde tóte plângerile Românilorŭ, ceea ce pe mine m'a supĕratŭ multŭ.

Ascultarea lui I. Duma.

Preşedintele: Eştĭ acusatŭ pentru rĕspândirea Memorandului.

I. Duma: Am primitŭ cu poşta din Sibiiu 4 esemplare, din carĭ a luatŭ unulŭ notarulŭ, ér altulŭ Dr. Popŭ, textulŭ broşurei nu l'am cetitŭ, căcĭ îlŭ cetisemŭ deja în „Tribuna“. Eu n'am aflatŭ şi nu aflu în pasagiele încriminate nimicŭ punibilŭ.

Sfîrşindu-se ascultarea acusaţilorŭ, procurorulŭ se ridică pentru a face unele enunciaţiunĭ, anume: Faţă de Dr. I. Raţiu modifică acusa în sensulŭ, că în urma lămuririlorŭ din decursulŭ pertractărei îşĭ basézĕ şi restrînge acum acusa numai pe motivulŭ, că Dr. I. Raţiu a luatŭ dispositiunĭ privitóre la rĕspândirea Memorandului încriminatŭ, ér faţă de Patriciu Barbu îşĭ basézĕ acusa numai pe motivul rĕspândirei faptice.

Dr. **I. Raţiu:** Se ridică şi cere dela procurorŭ sĕ-i spună, că în care modŭ a dispusŭ asupra rĕspândirei?

Procurorulŭ: Rĕspunde, că Dr. I. Raţiu a datŭ împuternicire lui E. Brote sĕ publice şi sĕ rĕspândéscă Memorandulŭ.

Dr. I. **Raţiu:** Nu este esactŭ, *eu n'am conlucratŭ cu nimicŭ la tipărirea şi la rĕspândirea Memorandului.* Acusatulŭ N. Romanŭ a declaratŭ hotărîtŭ, că nu scie, ca eu sĕ fi datŭ astfelŭ de mandatŭ lui Brote. Prin urmare n'am luatŭ parte nicĭ la rĕspândire.

Procurorulŭ: După ce nicĭ în decursulŭ investigaţiei, nicĭ în decursulŭ acestei pertractărĭ nu s'a pututŭ constata, că acusatulŭ G. Triponŭ a luatŭ parte la şedinţa comitetului dela 25—26 Martie 1892 şi la tipărirea şi rĕspândirea Memorandului, îmĭ retragŭ acusa faţă de elŭ.

G. Triponŭ: Onoratŭ tribunalŭ, onorată curte cu juraţi! Vĕ declarŭ sincerŭ, că m'a surprinsŭ fórte multŭ împrejurarea, că d-lŭ procurorŭ supremŭ şĭ-a retrasŭ acusa faţă de mine; m'a surprinsŭ cu atâtŭ mai vîrtosŭ, că am cunoscutŭ textulŭ încriminatŭ alŭ Memorandului încă înainte de 21—22 Ianuarie 1892 şi că aşternerea, publicarea, tipărirea şi lăţirea aceluia am sprijinit'o la acea conferinţă. Ér astădĭ, când îmĭ daţi voiă a mĕ putĕ depărta dela acestŭ locŭ de onóre, de pre banca acusaţilorŭ, vĕ declarŭ sĕrbătorescĕ, că inima mea este cuprinsă de adîncă durere, când trebue sĕ părăsescŭ pe confraţii mei acusaţi şi că marea causă a poporului românŭ numai pe banca acusaţilorŭ se póte pertracta.

Preşedintele: Voiţi sĕ socotiţi spesele?

G. Triponŭ: La tótă întêmplarea mĕ simtŭ îndreptăţitŭ a cere rebonificarea cheltuielelorŭ mele, computându-le pe di 25 fl.

Tribunalulŭ se retrage pentru a decide asupra rebonificărei cheltuielelorŭ. Reîntrându-le, tribunalulŭ enunţă în numele Maiestăţii Sale, că G. Triponŭ este scosŭ de sub acusă, ér dreptŭ rebonificare i-se aplacidézĕ *400 fl. v. a.*

Urmézĕ cetirea conduitei acusaţilorŭ, apoi preşedintele anunţă, că Duminecă nu se va ţinĕ pertractare şi că şedinţa următóre se va începe Lunĭ, la 8 óre a. m.

Şedinţa XIV dela 21 Maiu n.

Galeria bine cercetată, mai alesŭ de dame; sala mai puţinŭ. Banca acusaţilorŭ completă. D-lŭ *S. Albini*, deşi nu deplinŭ sănĕtosŭ, totuşi s'a presentatŭ, ca sĕ-şi facă şi dênsulŭ rĕspunsurile la interogatoriu.

Şedinţa deschisă la 8.30.

Juratulŭ Gajzagó fiindŭ bolnavŭ, şi-a trimisŭ testimoniulŭ medicalŭ. In loculŭ lui se pune unulŭ dintre juraţii suplenţi.

Ascultarea lui Sept. Albini.

Preşedintele observându-le, că încă nu e deplinŭ sănĕtosŭ, îi permite sĕ şédă.

Preşed.: Aţĭ fostŭ de faţă la şedinţa comitetului din 25 — 26 Martie?

Albini: Da, am fostŭ.

Preşed.: Sunteţĭ acusatŭ, că în calitate de membru alŭ comitetului aţĭ conlucratŭ la textulŭ Memorandului.

Albini: Recunoscŭ, că atâtŭ ca membru alŭ comitetului, câtŭ şi ca membru alŭ conferenţii am conlucratŭ la facerea Memorandului. Nu-i adevĕratŭ însĕ, că Memorandulŭ ar fi fĕtulŭ şedinţei din 25 Martie, pentru-că deja în 1887 conferenţa generală a hotărîtŭ compunerea şi aşternerea cătră tronŭ a unui Memorandŭ.

Preşed.: In şedinta comitetului dela 25—26 Martie nu s'au făcutŭ modificărĭ în textulŭ Memorandului?

Albini: Suntŭ 2 anĭ de atuncĭ, nu-mĭ potŭ aduce aminte de tóte modificările, dér aşa credŭ, că în părţile esenţiale, cum e şi cea despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria, nu s'au făcutŭ modificărĭ.

Preşed.: Conferenţa gener. din 1892 n'a recomandatŭ óre comitetului, ca sĕ alcătuéscă unŭ astfelŭ de Memorandŭ, care sĕ nu atace legile ţerii?

Albini: Acésta se'nţelege de sine, şi eu susţinŭ, că comitetulŭ nu a eşitŭ din cadrulŭ acestei recomandaţiunĭ, pentru-că Memorandulŭ nu conţine nicĭ o vătĕmare a legilorŭ ţerii.

Preşed.: Suntŭ identice pasagiele incriminate în textulŭ Memorandului presentatŭ Majestăţii Sale şi în celŭ publicatŭ?

Albini: In ceea ce privesce textulŭ românŭ aşa credŭ, că-sŭ identice.

Preşed.: Ce dispositii a luatŭ comitetulŭ cu privire la tipărire şi rĕspândire?

Albini: Traducerea, tipărirea şi rĕspândirea au fostŭ hotărîte totŭ de conferenţa gen. Comitetulŭ n'a făcutŭ, decâtŭ sĕ se conformeze conferenţei. Comitetulŭ n'a discutatŭ în acele şedinţe, decâtŭ în principiu asupra acestui lucru, lăsându-sĕ ia după cunóscerea resultatului la tronŭ dispositiile definitive.

Preşed: Aţĭ subscrisŭ textulŭ presentatŭ Majestăţii Sale?

Albini: Da, eu încă l'am subscrisŭ.

Preşed: Fiindcă textulŭ presentatŭ era tradusŭ în limba maghiară şi germ., înainte de a subscrie, nu v'aţĭ convinsŭ, décă traducerea e bună?

Albini: Noi n'amŭ subscrisŭ, decâtŭ textulŭ românŭ, pentru-că acesta singurŭ e originalŭ. Traducerile s'au făcutŭ numai pentru uşurarea factorilorŭ competenţi. Décă e vorba de o rĕspundere numai pentru acestŭ textŭ românŭ, rĕspundemŭ.

Preşed.: Ca secretarŭ alŭ comitetului şi locuitorŭ în Sibiiu, nu aveţĭ cunoscinţă de persónele, carĭ au tradusŭ textulŭ rom., séu de acelea, carĭ au dispusŭ traducerea?

Albini: Nu am cunoscinţă, pentru-că pe la finea lunei Maiu 1892 am fostŭ însărcinatŭ dimpreună cu d-lŭ Brote a merge la Viena pentru a îngriji de locuinţe pentru cei ce aveau sĕ vină acolo cu deputaţiunea. Probabilŭ, câtŭ am fostŭ eu în Viena s'a făcutŭ traducerea. Prin cine? Nu sciu.

Preşed.: Din declaraţiunile altorŭ acusaţi reese, că d-lŭ Brote a fostŭ însărcinatŭ cu traducerea, elŭ póte a însărcinatŭ apoi la rêndulŭ sĕu érăşi pe altulŭ. Trebue că ţi-a spusŭ d-tale ceva despre asta.

Albini: Póte că Brote sĕ-mĭ fi spusŭ ceva, sciu însĕ numai atâta, că textul tradus l'am vedutŭ în Viena, şi îndată ce l'am primitŭ l'am datŭ unui caligrafŭ.

Preşed.: Aţĭ colaţionatŭ textulŭ românŭ cu celŭ ungurescŭ şi germanŭ?

Albini: După câtŭ sciu, o asemenea colaţionare nu s'a făcutŭ şi nicĭ se putea face, pentru-că textulŭ ni-a sositŭ fórte târdiu şi abia amŭ avutŭ timpŭ pentru caligrafiare. Chiar décă amŭ fi avutŭ intenţiunea sĕ facemŭ acéstă colaţionare, ar fi fostŭ imposibilŭ, căcĭ ni-a lipsitŭ timpulŭ fisicŭ.

Preşed.: Textulŭ acela presentat s'a statorit în şedinţa comitetului dela 25—26 Martie?

Albini: Da!

Preşed: Ce dispositii a luatŭ comitetulŭ cu privire la rĕspândire?

Albini: Nicĭ o dispositiune nu s'a luatŭ anume aşa, că cui, câte esemplare sĕ 'i se trimită.

Preşed.: Ca locuitorŭ în Sibiiu cu d-lŭ Brote împreună, după ce prin comitele supremŭ alŭ Sibiiului aţĭ aflatŭ despre sórtea Memorandului, ce dispositii v'a comunicatŭ d. Brote, că a luatŭ în privinţa rĕspândirii?

Albini: Este adevĕratŭ, că mĕ întêlniamŭ totdéuna cu d-lŭ Brote în Sibiiu, dér după cum potŭ constata consoţii mei, eu, după ce Memorandulŭ a fostŭ depusŭ în cancelaria Maiestăţii Sale, am rĕmasŭ încă o lună de dile în Viena, timpŭ, în care nu m'am întêlnitŭ cu d. Brote, căcĭ dênsulŭ era în Sibiiu.

Preşed: Este sciutŭ, că Memorandulŭ s'a rĕspânditŭ în Iunie, dér când v'aţĭ întêlnitŭ cu Brote, în luna Augustŭ, ce dispositii aţĭ luatŭ cu privire la rĕspândire?

Albini: Nicĭ o dispositiă.

Preşed.: D-Vóstră sunteţĭ colaboratorŭ la „Tribuna“?

Albini: Da, sunt primulŭ colaboratorŭ.

Preşed.: In acéstă positiă v'aţĭ întêlnitŭ adese-orĭ cu d-lŭ Brote, în redacţiunea „Tribunei“, unde era şi tipografia şi locuinţa lui. Trebue sĕ sciţĭ decĭ, ce mĕsurĭ s'au luatŭ în privinţa rĕspândirii.

Albini: Sciu atâta, că în acelŭ timpŭ Memorandulŭ se espedia în diferite părţĭ, dér dispositiunĭ speciale nu mi-s'au comunicatŭ, pentrucă aceste dispositii d-lŭ Brote le lua în înţelegere cu personalulŭ Institutului tipograficŭ.

Preşed.: Din fasionările celorlalţi d-nĭ acusaţi resultă, că comitetulŭ a autorisatŭ pe aceia dintre membrii sĕi, carĭ locuescŭ în Sibiiu, sĕ comunice d-lui Brote conclusiunile şedinţei din 26 Martie, şedinţă, la care d-lŭ Brote n'a participatŭ, fiindŭ împedecatŭ prin mórtea soţiei sale. Toţi aceştĭ membri, carĭ locuescŭ în Sibiiu, declară, că nu dênşii aŭ comunicatŭ d-lui Brote aceste conclusiunĭ şi prin urmare rĕmâneţĭ d-vóstrĕ, care de sigurŭ 'i le-aţĭ comunicatŭ.

Albini: Nu potŭ sci cine a comunicatŭ mai întâiu şi mai în detaiu d-lui Brote conclusiunile acelei şedinţe, este adevĕratŭ însĕ, că eu am discutatŭ cu dênsulŭ asupra acelorŭ hotărîrĭ.

Preşed.: Ce aţĭ comunicatŭ d-lui Brote în privinţa traducerei Memorandului?

Albini: I-am spusŭ înainte de tóte, că comitetulŭ a hotărîtŭ, ca deputaţiunea sĕ presinte Memorandulŭ Maiestăţii Sale, în diua de 28 Mai, şi acésta pentru-ca d-sa sĕ se îngrijéscă de confecţionarea esemplarului, ce trebuia presentatŭ. I-am mai spusŭ, că comitetulŭ a hotărîtŭ sĕ esecute tóte conclusele conferenţei generale.

Preşed.: Ce aţĭ comunicatŭ d-lui Brote în privinţa tipărirei?

Albini: I-am spusŭ, că comitetulŭ a hotărîtŭ sĕ esecute tóte conclusele conferenţei generale.

Preşed.: Sunteţĭ rugatŭ a rĕspunde precisŭ, da séu ba, aţĭ comunicatŭ ceva d-lui Brote în privinţa tipărirei?

Albini: Intr'unŭ chipŭ directŭ, după cum presupune d-lŭ preşedinte, nu i-am comunicatŭ.

Preşed.: Ce a hotărîtŭ comitetulŭ cu privire la terminulŭ tipărirei?

Albini: In acéstă privinţă comitetulŭ n'a hotărîtŭ nimicŭ definitivŭ şi acésta pentru cuvêntulŭ, că aşteptamŭ resultatulŭ deputaţiunei trimise la Viena.

Preşed.: Aţĭ comunicatŭ d-lui Brote, că nu trebuia sĕ se tipăréscă în acelŭ timpŭ?

Albini: N'aşĭ putĕ afirma, décă i-am spusŭ sĕ se tipăréscă atuncĭ, séu sĕ nu se tipăréscă.

Preşed.: Aţĭ comunicatŭ d-lui Brote ceva relativŭ la rĕspândire?

Albini: Nu, şi nicĭ nu puteamŭ face acésta, pentru-că în privinţa rĕspândirei Comitetulŭ n'a hotărîtŭ nimicŭ.

Preşed.: Acéstă afirmaţiune nu corĕspunde cu depositiunea, care aţĭ făcut'o înaintea judelui de instrucţiă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In acéstă depositiune afirmați espresŭ, că în ședința comitetului s'a hotărîtŭ traducerea, tipărirea și rĕspândirea Memorandului.

Se cetesce depositiunea d-lui S. Albini.

Președ.: Aveți vre-o observațiune de făcutŭ asupra acestei depositiuni?

Albini: În totalŭ acéstă depositiune coincide cu cele ce am declaratŭ înaintea judelui de instrucțiă. Nu vĕdŭ însĕ unde ar fi contradicțiă între cele ce am afirmatŭ atuncĭ și între cele ce susținŭ acum. Și atuncĭ și acum am declaratŭ, că tipărirea și așternerea cătră tronŭ a Memorandului s'a hotărîtŭ în Conferența generală. Și atuncĭ și acum am declaratŭ, că Comitetulŭ esecutivŭ n'a făcutŭ, decâtŭ sĕ îndeplinéscă hotărîrile acelei Conferențe. Am recunoscutŭ, că Comitetulŭ în virtutea mandatului primitŭ a hotărîtŭ în principiu asupra tipărirei și publicărei, n'am dișŭ însĕ și nicĭ recunoscŭ afirmațiunea, cum că s'ar fi făcutŭ o listă determinată, cui anume sĕ se trimită Memorandulŭ și în câte esemplare. Susținŭ dĕr, că nu póte fi contradicțiă între ambele aceste depositiunĭ.

Președ.: Este o contradicțiă fórte esențială, care constă în faptulŭ următorŭ: In declarațiunea făcută înaintea judelui de instrucțiă n'ați făcutŭ absolutŭ nicĭ o amintire privitóre la împrejurarea, că Comitetulŭ ar fi hotărîtŭ sĕ dispună tipărirea și rĕspândirea numai după ce se va cunósce resultatulŭ, ce va obține Memorandulŭ înaintea tronului. Astădĭ depuneți în acestŭ felŭ și prin urmare contradicțiunea este evidentă.

Albini: Susține încă, că nu este contradicțiă. Décă înaintea judelui de instrucțiă n'a vorbitŭ despre acestŭ lucru, este, că n'a fostŭ întrebatŭ.

Președ.: Aveți vre-o cunoscință în privința faptului, că d-lŭ Brote, contrarŭ hotărîrilorŭ luate în ședința din 25—26 Martie, ar fi dispusŭ tipărirea și rĕspândirea Memorandului?

Albini: Sciu numai, că pe când ne aflamŭ în Viena, unii dintre membrii bĕtrânĭ ai Comitetului au făcutŭ d-lui Brote imputărĭ în privința faptului, că Memorandulŭ a apărutŭ în „Tribuna“ înainte de a fi presentatŭ Maiestății Sale.

Presid.: Din depositia d-vóstre resultă, că ați fostŭ însărcinatŭ, ca împreună cu d-lŭ Brote, sĕ vĕ duceți cu 2 sĕptĕmânĭ înainte la Viena, pentru a îngriji de locuințele membrilorŭ deputațiunei. Cum se face, că în absența d-lui Brote, care se afla în Viena, Memorandulŭ s'a tipăritŭ și datŭ publicității în diarulŭ „Tribuna“?

Albini: La acésta nu potŭ rĕspunde, pentru-că este unŭ faptŭ bine cunoscutŭ. Repetŭ însĕ, că unii din colegĭ au făcutŭ d-lui Brote imputărĭ pentru faptulŭ, că în calitate de proprietarŭ alŭ diarului „Tribuna“ a dispusŭ tipărirea Memorandului înainte de terminŭ.

Presid.: Textulŭ, care s'a presentatŭ Maiestății Sale, este elŭ identicŭ cu celŭ publicatŭ în diarulŭ „Tribuna“?

Albini: Am declaratŭ odată și repetŭ, că este identicŭ

Presid.: Vi-s'a pusŭ acéstă întrebare, pentru-că unulŭ dintre acusați a declaratŭ, că au fostŭ douĕ texte.

Albini: N'am cunoscință despre acésta.

Presid.: Sciți d-vóstre, cine a substituitŭ pe d-lŭ Brote în absența sa?

Albini: Nu.

Preșid.: D-lŭ Brote a primitŭ dela Comitetŭ mandatŭ, ca sĕ traducă, tipăréscă și rĕspândescă Memorandulŭ. Acésta resultă din declarațiunea subscrisă de membrii Comitetului esecutivŭ. In acéstă declarațiune a Comitetului este espresŭ inscrisă autorisațiunea dată d-lui Brote în acéstă privință. Sunteți întrebatŭ a declara, décă cuprinsulŭ declarațiunei Comitetului corĕspunde faptelorŭ?

Albini: In privința acestei declarațiunĭ am de observatŭ faptulŭ urmĕtorŭ: Pe timpulŭ, când s'a formulatŭ acéstă declarațiune, d-lŭ Brote era urmăritŭ de justițiă pentru Memorandŭ. Și pentru cuvêntulŭ, că Comitetulŭ esecutivŭ n'a voitŭ sĕ se degajeze de solidaritatea rĕspunderei cu d-lŭ Brote, 'i-s'a datŭ acéstă declarațiune. Acesta a fostŭ scopulŭ declarațiunei, ér nicĭ de cum sĕ dovedéscă, în modŭ certŭ, cele petrecute în acea ședință.

Presid.: Nu e cu putință de admisŭ, pentru-că în acestŭ casŭ ar fi trebuitŭ sĕ denaturați adevĕrulŭ.

Albini: Décă acéstă declarațiune admite interpretare, în sensulŭ, că atuncĭ s'ar fi hotărîtŭ definitivŭ tipărirea și rĕspândirea, declarŭ, că nu este esactŭ formulată.

Presid.: Este adevĕratŭ, că Comitetulŭ a hotărîtŭ sĕ despăgubéscă pe d-lŭ Brote de spesele făcute cu traducerea, tipărirea și rĕspândirea?

Albini: Comitetulŭ era datorŭ sĕ esecute decisiunile Conferenței generale și în consecință elŭ a hotărîtŭ acestŭ lucru în ședința din Martie.

Judele **Isekutz**: Aveți aparința de a declara, că totŭ ce s'a făcutŭ, s'a făcutŭ din inițiativa personală a d-lui Brote și acésta pentru cuvêntulŭ, că Brote nu este de față. Ce aveți de dișŭ în privința acésta?

Albini: Am fostŭ cu totulŭ rĕu înțelesŭ, și declarŭ solemnŭ, că atâtŭ pentru textŭ, câtŭ și pentru tipărire și rĕspândire, deși rĕspândirea personală n'am făcut'o, **iau tótă rĕspunderea și nu credŭ, că se va găsi vre-unulŭ dintre noi, care sĕ facă altfelŭ**; de altă parte credŭ, că în privința mea, bunăvoința d-lui judecătorŭ nu s'ar schimba întru nimicŭ, décă d-lŭ Brote ar fi de față.

După întrebările fără locŭ ale unui juratŭ, se cetescŭ declarațiunile relative la conduita d-lui S. Albini, unele false, pe carĭ dênsulŭ le rectifică.

Președintele vré sĕ dispună cetirea actelorŭ. Procurorulŭ însĕ pune o discuțiă filologică asupra sensului cuvêntului „*injust*“ (trad. în ungurésce cu „igazságtalan“, „jogtalan“, „méltánytalan“). Procurorulŭ cere hotărîrea tribunalului asupra sensului. Președintele spune, că așa ceva nu se póte. Numai specialiștĭ potŭ hotărî.

După unŭ micŭ intermezzo cu tălmacii, urmézĕ:

Iuliu Coroianu (ungurésce): Magnifice d-le președinte, prea on. d-le procurorŭ supremŭ, prea stimațilorŭ d-nĭ juraț! Când mi-s'a îmanuatŭ actulŭ de acusațiune în afacerea Memorandului și l'am cetitŭ, am cumpănitŭ esența părților încriminate și am venitŭ la convingerea, că în cestiunea acésta e necesarŭ sĕ se asculte bărbați specialiștĭ și martorĭ, pentru ca prea stimații d-nĭ juraț sĕ-și baseze judecata pe părerea lorŭ. Tot-odată am numitŭ pe bărbații specialiștĭ și pe martorĭ. Rugarea acésta a mea, în înțelesulŭ § 68 din procedura de pressă, e de atare natură, încâtŭ trebuia sĕ urmeze împlinirea ei directă. Insĕ pe basa motivelorŭ, ce mi-le-a comunicatŭ magnificulŭ d-nŭ președinte, s'a denegatŭ împlinirea cererei mele.

Presid.: Tribunalulŭ!

I. Coroianu: Contra acestei decisiunĭ am anunțatŭ nulitate. Curia reg. n'a voitŭ sĕ se dimită în meritulŭ cererei mele. Acum nu mai rĕmâne, decâtŭ motivarea pentru care am cerutŭ cu ascultarea martorilorŭ și a bărbaților specialiștĭ. Și fiind-că ascultarea acestora este neapĕratŭ de lipsă, provocându-mĕ la numitulŭ § alŭ procedurei de pressă, care-mĭ dă dreptŭ de-a face din nou rugare, implorŭ dela on. tribunalŭ, ca judecătoriă de pressă, sĕ binevoéscă, ca pe basa § 68 sĕ ordoneze ascultarea martorilorŭ și a bărbaților specialiștĭ. Am numitŭ ca martorĭ pe toți acei individĭ, carĭ au luatŭ parte la Conferența din 1892, ca delegați ai alegĕtorilorŭ românĭ. Prin acésta am doritŭ eu sĕ se arete împrejurările și faptele acele, carĭ s'au ivitŭ la acéstă pertractare și carĭ din ascultările colegilorŭ mei acusați și prin mine s'au constatatŭ: că marea adunare din 1892 a hotărîtŭ compunerea Memorandului, tipărirea, așternerea la tronŭ, traducerea în diferite limbĭ, publicarea și distribuirea lui. Acésta este o cestiune atâtŭ de însemnată, care décă nu se va lumina, nu se póte decide în meritulŭ causei. De aceea rogŭ pe on. tribunalŭ sĕ binevoéscă a ordona ascultarea martorilorŭ, pe carĭ i-am numitŭ. Dĕr décă din causa mulțimei nu s'ar puté face în cursulŭ pertractărei, atuncĭ mĕ rogŭ a ni-se da nouĕ dreptulŭ, ca sĕ aducemŭ mâne aicĭ pe aceia, carĭ se află în Clușiu și carĭ au luatŭ parte la Conferența din 1892. Și anume: Emericŭ Popŭ, advocatŭ în locŭ și Dr. Vasilie Hosszu, profesorŭ în Blașiu. Rogŭ ascultarea acestorŭ doi domnĭ, însciințându tot-odată, că până mâne voiu mai căuta și alții.

A doua parte a cererei mele se referă la constituirea bărbaților de specialitate. Eu, considerându natura de dreptŭ penalŭ a părților încriminate, aflu, că în acele nu ocură negarea puterii obligătóre a legii. Acésta o spunŭ ca părere individuală, ĕră nu ca apĕrare. Insĕ ca sĕ dispară orĭ-ce îndoélă, că pasagiile încriminate nu dau substratŭ de pedepsire, aflu necesarŭ, ca acésta sĕ se constate prin bărbați specialiștĭ, carĭ cunoscŭ desvoltarea istorică a dreptului publicŭ ardeleanŭ. Am cerutŭ trei bărbați de specialitate dintre aceia, carĭ se ocupă cu dreptulŭ publicŭ, cu diplomația, cu politica țerii și a statului, și carĭ trebue sĕ cunóscă aceste cestiunĭ. Citarea cestora însĕ e cam grea: de aceea rogŭ pe On. tribunalŭ, ca avêndŭ cunoscință de bărbații, carĭ se ocupă cu lucrurĭ de acestea și carĭ se află mai aprópe de noi, sĕ alégă dintre aceia câți-va specialiștĭ și sĕ-i asculte. Cerŭ decisiunea tribunalului cu privire la acéstă întrebare.

Presid. Asupra cărorŭ împrejurărĭ doresce d-lŭ advocatŭ sĕ se estindă părerea specialiștilorŭ?

I. Coroianu: Asupra acelei împrejurărĭ, că pasagiile încriminate cuprindŭ faptulŭ desvoltărei dreptului publicŭ alŭ patriei nóstre.

Procurorulŭ cércă sĕ combată și respingă ascultarea de martorĭ și esperțĭ. Președintele declară, că în cestiunea acésta va comunica hotărîrea tribunalului în ședința următóre. — Ia apoi cuvêntulŭ:

Dr. I. **Rațiu**: Onor. tribunalŭ! Din Parte-mĭ mĕ alăturŭ la propunerea d-lui Coroianu cu privire la ascultarea esperților în privința desvoltării istorice a țĕrii nóstre și în privința dreptului publicŭ ardelenescŭ. Și acésta o facŭ mai alesŭ, fiindcă m'am convinsŭ din acusa d-lui procurorŭ, că d-sa, când a ridicatŭ acéstă acusațiune în contra nóstră, nu a fostŭ în curatŭ, cu cuprinsulŭ și adevĕratulŭ înțelesŭ alŭ pasagiilorŭ incriminate; căcĭ décă ar fi fostŭ în curatŭ, de sigurŭ, că nu ar fi ridicatŭ acusa în contra nóstră. Tóte aceste voiu căuta a le dovedi în următorulŭ modŭ:

Pasagiulŭ primŭ incriminatŭ sună astfelŭ: „Drepturile istorice, întocmai ca dreptulŭ publicŭ alŭ Transilvaniei; legile fundamentale, pragmatica sancțiune, asigură autonomia Transilvaniei într'o formă neatacabilă“. In acestŭ pasagiu nu se cuprinde decâtŭ curatulŭ adevĕrŭ.

Președ. (întrerupe): Aicĭ nu este întrebarea, că ce cuprindŭ pasagiele incriminate, ci décă admiteți sĕ fiă ascultați esperțĭ?

Dr. I. **Rațiu**: Vĕ rogŭ sĕ mĕ lăsați sĕ potŭ dovedi, că pasagiele incriminate nu cuprindŭ nicĭ unŭ delictŭ de agitare séu de pressă.

Președ.: Acésta nu se póte admite.

Dr. I. **Rațiu**: Vĕ rogŭ, d-le presid., am o singură observare. Credŭ, că décă afirmarea nóstră din Memorandŭ, cumcă legile fundamentale asigură autonomia Transilvaviei, și pe carĭ d-lŭ procurorŭ nu le recunósce, noi putemŭ sĕ o dovedimŭ prin experți, atuncĭ acusa d-sale nu mai are basă. Din causa acésta cerŭ, ca prin experți sĕ se constate, décă legile fundamentale asigurézĕ autonomia acestei țĕrĭ? Da séu ba?

In alŭ doilea pasagiu incriminatŭ se dice, că contra vederilorŭ politice dominante într'unŭ șirŭ de secole, autonomia Transilvaniei a fostŭ nimicită prin uniune într'o formă injustă și contrară dreptului publicŭ.

Acum, décă d-lŭ procurorŭ susține, că noi amŭ comisŭ unŭ delictŭ de pressă și amŭ atacatŭ puterea obligatóre a legii de uniune prin aceea, că amŭ dișŭ, că autonomia Transilvaniei a fostŭ nimicită într'o formă injustă și contrară dreptului publicŭ și contra vederilorŭ dominante, într'unŭ șirŭ de secole, atuncĭ eu aflu de necesarŭ, ca prin experți sĕ se constate, că expresiunile, pe carĭ le-amŭ folositŭ noi în punctulŭ acesta despre forma, în care s'a creatŭ și s'a înauguratŭ legea uniunii: conținŭ adevĕrŭ séu nu? *Da?* séu *Ba?*

Altă întrebare, care trebue pusă esperților este: décă Transilvania, până la la 1848, respective până la 1865, a avutŭ legislațiunea sa proprie? A doua: décă Transilvania, până la 1865, și-a avutŭ guvernulŭ sĕu propriu, cancelaria sa aulică, dreptulŭ de-a numi demnitarĭ etc.? Décă a avutŭ legislație, guvernulŭ, cancelaria sa, décă a avutŭ dreptŭ sĕ numéscă demnitarĭ și amploiați în administrație: décă tóte acestea le-a avutŭ, vĕ rogŭ sĕ se întrebe esperții, că óre prin uniune și înaugurarea ei, tóte acestea nu s'au nimicitŭ?

O ultimă întrebare m'așĭ ruga sĕ puneți: décă prin uniune și înaugurarea ei ni-s'a vătĕmatŭ dreptulŭ publicŭ ardelenescŭ, care, după cum scimŭ, până la 1848 a fostŭ basatŭ pe sistemulŭ: „*trium nationum et quator religionum*“, ér prin art. de lege din dieta dela 1863—1864 națiunea română a fostŭ recunoscută de națiune politică, ca tóte celelalte națiunĭ conlocuitóre, — urmézĕ decĭ sĕ spună esperții, décă nu avemŭ noi dreptŭ când afirmămŭ, că prin uniune nu numai că s'a nimicitŭ autonomia Transilvaniei, dĕr s'a vătĕmatŭ și dreptulŭ publicŭ ardelenescŭ, care până atuncĭ a fostŭ în vigóre? Prin dieta dela 1865 nu s'au abrogatŭ legile aduse la 1863, ér când s'a convocatŭ dieta din 1865 legile aduse în 1863—64 erau în vigóre: prin urmare sĕ spună esperții, décă prin legea uniunei și înaugurarea ei nu s'au vătĕmatŭ drepturile Românilorŭ, asigurate prin legile din 1863 și 1864? *Da?* séu *Ba?*

Procurorulŭ: Debitândŭ câte-va frase, cere dela tribunalŭ respingerea ascultării martorilorŭ și esperțilorŭ, apoi ia cuvêntulŭ:

G. Popŭ de Băsescĭ, care avêndŭ în vedere însemnătatea mare a causei, ce se pertractézĕ, se alăturĕ la cererea lui Rațiu și Coroianu.

Procurorulŭ: se mărginesce a se alătura la declarația de mai înainte.

Dr. **Lucaciu** cere cuvêntulŭ pentru a aduce o micĕ lămurire:

Mai întâiu rogŭ pe on. tribunalŭ și curtea cu juraț, ca în ce privesce ascultarea martorilorŭ și a esperțilorŭ, sĕ se dea locŭ acestei cererĭ. Rugarea acésta o motivezŭ cu argumente luate din procedura, ce s'a urmatŭ până acum.

D-lŭ presidentŭ a pusŭ la fiă-care

BCU Cluj / Central University Library Cluj

acusatŭ întrebarea, décă a participatŭ la ședința din 25 și 26 Martie, în care ședință s'a decisŭ tipărirea și celelalte lucrurĭ privitóre la Memorandŭ? Noi ni-amŭ făcutŭ fasiunea în acéstă privință, și acum d-lŭ procurorŭ supremŭ vine și dice, *că tótă acusa este basată pe faptele acusaților sevêrșite în ședința din 25 și 26 Martie 1892.*

Ce urméză de aci? Urméză, că d-lŭ procurorŭ confundă terenulŭ posițiunii de dreptŭ, pe care ne aflămŭ. *Suntemŭ acusați ca individĭ, séu suntemŭ acusați corporativŭ?* Pentru-că eu, Vasile Lucaciu, care stau pe banca acusaților, în ședința din 25 și 26 Martie nu am făcutŭ nimicŭ, *dér am făcutŭ ca membru alŭ comitetului, esecutându condusele conferenței generale* din 21 Ianuarie. Acésta a recunoscut'o și d-lŭ procurorŭ.

Potŭ sĕ fiu eu acusatŭ pe aceste două căi? Trebue dér sĕ se preciseze lucrulŭ și acésta nu se póte face decâtŭ prin martorĭ.

D-lŭ procurorŭ dice, că suntemŭ trași pe banca acusaților pentru faptele, ce le-amŭ sĕvêrșitŭ în dilele de 25 și 25 Martie. Dér noi n'amŭ făcutŭ alta, decâtŭ amŭ esecutatŭ mandatulŭ conferenței generale și când d-sa dice acésta, ne acusă pe noi individualŭ, *séu întréga corporațiune este dată în judecată?* Trebue precisatŭ lucrulŭ acesta, pentru-că acestŭ procesŭ, despre care se vorbesce în tóte diarele din țéră și din streinătate, sub numirea de „*Procesulŭ Memorandului*“, trebue sĕ se lămuréscă bine, că *nu noi individii, ci representanții, adecă întréga natiune română stă pe banca acusaților;* atuncĭ procesulŭ se presintă sub o altă formă. Alta e atuncĭ posițiunea nóstră, altulŭ avêntulŭ, altulŭ spiritulŭ, pe care îlŭ representămŭ. Alta este posițiunea mea, acusatŭ ca individŭ particularŭ, și alta, décă representŭ aicĭ causa națiunei. D-lŭ procurorŭ vré sĕ devalveze nivelulŭ acestui procesŭ, dér făcêndŭ acésta pe contulŭ adevĕrului realŭ, amarŭ se rĕsbună în contra lui principiulŭ de dreptŭ și silitŭ este a confunda mereu terenele, pe carĭ vré sĕ ne pună, ca acusațĭ. Una nu potĭ face, d-le procurorŭ, ca adecă sĕ întunecĭ adevĕrulŭ, că noi aicĭ pe banca acusaților suntemŭ adevĕrații representanțĭ ai națiunei române. De aceea dorescŭ și Vĕ rogŭ sĕ se asculte martorĭ și sĕ se chieme și esperțĭ pentru lămurirea acelorŭ atâtŭ de importante cestiunĭ.

După tălmăcirea vorbirei părintelui Lucaciu, procurorulŭ se încercà a-lŭ combate, susținêndŭ, că din punctŭ de vedere alŭ dreptului criminalŭ e totŭ atâta, décă acusatulŭ ca particularŭ, séu ca membru alŭ unei corporațiunĭ a comisŭ faptulŭ punibilŭ; în casulŭ de față însĕ, precum a spus'o și mai 'nainte, acusații nu stau aicĭ ca membrii Comitetului națională, ci ca individĭ singuraticĭ.

D. **Romanŭ**: Cere sĕ se asculte vre-o câțiva martorĭ ai dênsului...

Presid.: Intrerupe pe vorbitorŭ sub pretextŭ, că nu vorbesce la obiectŭ.

D. **Romanŭ**: Insistă pe lângă ascultarea martorilorŭ sĕi, pentru a dovedì, că dênsulŭ numai ca martorŭ a fostŭ ascultatŭ de judele instructorŭ, ér nu ca acusatŭ, séu bănuitŭ.

Procurorulŭ: Se împotrivesce acestei cererĭ, dicêndŭ, că deși forma protocolului este greșită, dênsulŭ totuși a fostŭ întrebatŭ despre faptele sale, ér nu despre faptele altuia.

Presid.: Constată din acte, că procesulŭ verbalŭ luatŭ cu d-lŭ Romanŭ conține fasiunile unui martorŭ și nu este unŭ protocolŭ de investigațiune.

R. **Patița**: Revine asupra motivelorŭ aduse de d-nii Dr. Rațiu și Coroianu. Arată, că acele motive suntŭ deplinŭ suficiente pentru a motiva cererea, ca sĕ fiă ascultațĭ martorĭ și esperțĭ. Chiar și actulŭ de acusă dovedesce, că acusații suntŭ trași la rĕspundere colectivŭ, ca corporațiune, pentru-că pretutindenĭ se face amintire de Comitetulŭ esecutivŭ de 25. Acusa s'a făcutŭ după ce s'a terminatŭ instrucția și astfelŭ a pututŭ sci, ce se impută unuia și ce altuia, și totuși i-a pusŭ sub acusă pe toțĭ ca corporațiune. Sfîrșindŭ cere sĕ se cetéscă pentru informarea juraților art. de lege 7 din 1848, art. de lege 43 din 1868 și altele.

Procurorulŭ: Reflectându d-lui Patița, dice, că o dovadă suficientă despre aceea, că acusații suntŭ trași în judecată nu ca corporațiune, ci ca singuraticĭ, este și împrejurarea, că a scosŭ de sub acusă pe aceia, despre carĭ s'a convinsŭ, că nu au luatŭ parte la ședința Comitetului din 25 și 26 Martie.

Ședința se suspinde pe 10 min. După redeschidere:

R. Patița: Propune de esperțĭ pe profesorii universitarĭ *Lechner* din Budapesta, *Lustkandl* din Viena și *Ihering* din Göttinga.

D. Comșa: Asemenea sprijinesce cererea de a se asculta martorĭ și esperțĭ și rógă tribunalulŭ sĕ aducă hotărîre în causa acésta. Totŭ în cestiunea acésta mai vorbescŭ acusații *Dr. T. Mihali* și *M. Veliciu*, sprijinindŭ cererea cu argumente nouĕ. Toțĭ acusații se alăturà.

Procurorulŭ: Cere ca reflexiunile sale de mai susŭ sĕ se refere și la d-nii antevorbitorĭ.

După acestea președintele dispune cetirea protocolului luatŭ cu ocasiunea unei perchisițiunĭ domiciliare făcută în localitățile Institutului tipograficŭ din Sibiiu și unŭ estrasŭ din „prima nota“ institutului, în care ocurà o posițiă despre o comandă a „comitetului națională“.

V. Lucaciu: Constată încă odată pe basa acestei prima note, că acusații nu suntŭ ca particularĭ acusațĭ, ci corporativŭ ca comitetŭ națională, pentru-că procurorulŭ își basézà acusa pe aceste acte.

I. Coroianu: Cere cetirea instrucțiunilorŭ date de d-lŭ procurorŭ judelui de instrucțiă din Sibiiu. Cererea acésta însĕ nu se admite.

Președintele: Anunță, că în ședința de mâne se va publica decisiunea tribunalului asupra cererii de a se invoca martorĭ și esperțĭ și cu acestea se închide ședința de adĭ.

Ședința XV, dela 22 Maiu n.

Ședința de adĭ monotonă. Timpŭ îndelungatŭ s'a cetitŭ Memorandulŭ unguresce. Sala mai gólă ca orĭ când, numai galeriile se mai ținŭ. Secsulŭ frumosŭ s'a dovedităŭ a fi și mai pacientŭ și mai credinciosŭ causei. Când a intratŭ Russu Șirianulŭ în sală, o mișcare neobicĭnuită s'a produsŭ Toțĭ îlŭ salutau cu semne, cu batiste; cei mai de aprópe alergau sĕ-i strîngă mâna și sĕ-i dică unŭ „bine ai venitŭ“ celui, ce astădĭ a ieșitŭ din temnițele ungurescĭ, după o suferință de mai 6 lunĭ de dile. Russu a cutrieratŭ mai târdiu și galeriile primindŭ din tóte părțile salutărĭ.

Ședința a fostŭ deschisă la timpulŭ obicĭnuitŭ. Dreptŭ începutŭ. președintele anunță, că tribunalulŭ a adusŭ hotărîre asupra cererilorŭ făcute de d-nii *Coroianu*, *Romanŭ* și *Patița*, de a se invoca martorĭ și esperțĭ și ordonă cetirea acelei hotărîrĭ, prin care *tóte cererile au fostŭ respinse*, pe motivele, că: persónele invocate ca martorĭ n'au fostŭ de față la ședințele comitetului, ér câtŭ pentru esperțĭ, motivarea hotărîrei dice, că juraților încă suntŭ în stare sĕ judece acéstă causă, ér acusaților li-se dă ocasiune în decursulŭ apĕrării sĕ dovedéscă, décă „Memorandulŭ“ conține numai date istorice.

După tălmăcirea, și defectuósă și hazlie, a acestei decisiunĭ, *Coroianu* insinuă recursŭ de nulitate în numele tuturorŭ acusaților, atâtŭ în contra părții dispositive, câtŭ și în contra motivelorŭ decisiunei tribunalului.

Președintele: Anunță, că urméză cetirea Memorandului în textŭ românŭ și maghiarŭ și dice, că în interesulŭ apĕrării a dispusŭ sĕ se facă o traducere oficiósă în limba maghiară a întroducerii și a sfîrșitului Memorandului românŭ.

Coroianu: Cere, ca înainte de a se începe cetirea Memorandului, sĕ se cetéscă arătarea criminală a procurorului făcută prima-dată contra d-lui E. Brote, precum și cererea procuraturei supreme de a se estinde investigațiunea contra întregului comitetŭ.

Presidentulŭ întrébă pe procurorŭ, décă are vr'o observare față cu acéstă cerere.

Acum se ridică „Ilustritatea Sa“ D-lŭ procurorŭ supremŭ, se ridică buimăcitŭ, se uită în tóte părțile zăpăcitŭ, întrébă mai pe presidentŭ, mai pe d. Coroianu, ce are de făcutŭ, deórece dênsulŭ nu scie, ce s'a petrecutŭ în sală; cere lămuririĭ dela presidentŭ; primindu-le apoi, se opune cererii. Tribunalulŭ hotărésce și acordându cererea d-lui Coroianu, presidentulŭ ordonă cetirea actelorŭ din cestiune. Din acestea, mai alesŭ din alŭ doilea actŭ, se vede apriatŭ, că *comitetulŭ este acusatŭ*, ér nu singuraticĭ, ceea ce d. Coroianu voia sĕ constateze.

Presidentulŭ dice, că în legătură cu aceste acte află de lipsă sĕ se cetéscă protocolulŭ de investigațiune, luatŭ cu d. Brote.

Coroianu se împotrivesce acestei dispositii pe motivulŭ, că procedura criminală nu permite sĕ se cetéscă fasiunile unui acusatŭ absentŭ. Presidentulŭ persistă.

Sept. **Albini**: Cum am înțelesŭ din arătările d-lui procurorŭ, E. Brote ar fi alăturatŭ la protocolulŭ de investigațiune o listă a acelora, carĭ nemijlocitŭ au rĕspânditŭ Memorandulŭ, de care listă decĭ d-lŭ procurorŭ ar fi trebuitŭ sĕ aibă cunoscință imediată și mĕ rogŭ sĕ se citéscă lista acésta înainte de fasiunile d-lui Brote.

Presid.: Acórdă cererea d-lui Albini dicêndŭ, că în legătură cu fasionările d-lui Brote se va ceti și lista acésta și dispune notarului cetirea protocolului de investigațiune luatŭ cu d-lŭ Brote.

Prin cetirea acestorŭ fasiunĭ se constată inconvenientulŭ procederei presidentului, mai alesŭ din causă, că fiindŭ d-lŭ E. Brote absentŭ, nu s'au pututŭ face observărĭ în meritulŭ fasiunilorŭ lui și nicĭ nu s'au pututŭ face rectificările contradicerilorŭ vĕdite, pe carĭ unulŭ și același Brote nu le-a pututŭ fasiona, carĭ contradicerĭ însĕ nu se potŭ descurca în absența lui E. Brote.

I. Coroianu: Insinuă recursŭ de nulitate în contra cetirei acestorŭ fasiunĭ, depuse de unŭ acusatŭ, care nu e de față, și-și sprijinesce recursulŭ cu dispositiunile procedurei de presă.

Presidentulŭ suspinde ședința pe 25 minute. După pausă începe cetirea „Memorandului“ în textŭ maghiarŭ, care duréză dela órele 12—2.

Ședința se închide la órele 2 p. m., ér mâne se va continua cetirea Memorandului în textŭ românŭ și se va rosti, probabilŭ, rechisitorulŭ.

Ședința XVI, dela 23 Maiu.

La începutulŭ ședinței era sala aprópe gólă; în decursulŭ pertractărei însĕ, încetulŭ cu încetulŭ logele se umplurà de dame, în preponderante române; de asemenea și auditorulŭ se umplù de unŭ publicŭ alesŭ atâtŭ românŭ, câtŭ și maghiarŭ.

Președintele declară la órele 8 și $^1/_2$ ședința de deschisă, apoi dă cetire unui actŭ medicalŭ, prin care se constată, că juratulŭ Nagy Kálmán, din causă de bólă, e împedecatŭ dela ședință; justificarea se ia la cunoscință și în locŭlŭ lui se numesce juratulŭ suplentŭ contele Teleky László.

Asemenea se ia spre scire absentarea d-lui Septimiu Albini, totŭ prin morbŭ justificată.

Președintele dispune cetirea Memorandului în textŭ românescŭ, care terminându-se la 9 și $^3/_4$, declară procedura de dovedire ca încheiată și provócă pe acusatorulŭ publicŭ sĕ-și rostéscă rechisitorulŭ.

Dr. **I. Rațiu**: D-le președinte, mĕ rogŭ sĕ binevoițĭ a-mĭ acorda cuvêntulŭ. Am sĕ facŭ câteva constatărĭ generale, referitóre la .....

Președintele: Fiindŭ încheiată procedura de dovedire, îțĭ detragŭ cuvêntulŭ.

Dr. **Lucaciu**: D-le președinte, ne rugămŭ sĕ ne dai voiă...

Președintele (întrerupênd): Nu'țĭ permitŭ sĕ vorbescĭ.

Dr. **Lucaciu**: D-le președinte, nu concedemŭ, ca noi aicĭ sĕ fimŭ terorisațĭ.

Președintele: Te provocŭ sĕ nu folosescĭ astfelŭ de espresiunĭ.

Dr. **Lucaciu**: In privința interogatoriului avemŭ sĕ propunemŭ ceva, (Președintele sună clopoțelulŭ) cum ni-se ia dreptulŭ de apĕrare.

Coroianu (unguresce): Magnifice d-le președinte...

Președintele: Nu retragŭ dispositia ce am luatŭ. In decursulŭ apĕrărei puteți vorbi.

Dr. **Lucaciu**: Protestezŭ în contra acestei procedurĭ, care este o flagrantă violare a dreptului meu de apĕrare. Acéstă terorisare...

Președintele: Atrag atențiunea d-lui acusatŭ, că-i detragŭ cuvêntulŭ. Nu-i mai permitŭ sĕ vorbéscă, are însĕ dreptulŭ sĕ se foloséscă de remediulŭ legalŭ.

Dr. **Lucaciu**: Incă-odată protestămŭ în contra acestei violentărĭ (toțĭ acusații se alăturà).

D. Comșa: După fiă-care cetire de acte ni-s'a datŭ voiă sĕ vorbimŭ, chiar ne-ațĭ provocatŭ sĕ ne facemŭ observările nóstre.....

Președintele: Băgațĭ de sémă. că voiu fi necesitatŭ sĕ mĕ folosescŭ de dreptulŭ de disciplinare și provocŭ tot-odată pe d-lŭ procurorŭ sĕ-și rostéscă rechisitorulŭ.

Președintele dă cuvêntulŭ procurorului.

Rechisitorulŭ prim-procurorului Vita Sándor.

Onoratŭ tribunalŭ regescŭ, onorată curte cu juraților! Precum v'ați pututŭ convinge din actulŭ de acusațiune, s'a comisŭ unŭ delictŭ conformŭ legei penale, pentru care susținŭ acusa, prin rĕspândirea așa numitului Memorandŭ românŭ. Memoriulŭ, cunoscutŭ sub numele de Memorandulŭ Românilorŭ, este una din acele tipăriturĭ de conținutŭ politicŭ, apărute în timpulŭ mai nou, carĭ nu numai că au atrasŭ atențiunea publică asupra lorŭ, dér totodată au provocatŭ resensŭ, în parte chiar și indignațiune, în opiniunea publică patriotică.

Vorbindŭ cu ocasiunea acésta numai despre Memorandŭ: acestŭ memoriu din acea causă a atrasŭ asupra sa atențiunea comună, fiind-că s'a sciutŭ, că în acela se espunŭ gravaminele locuitorilorŭ de națională română ai patriei nóstre, și fiindcă s'a sciutŭ, că acestŭ Memoriu s'a intenționatŭ a se presenta Maiestății Sale. Resensŭ, ér prin unele părți chiar și indignațiune, a provocatŭ acestŭ Memoriu după părerea mea din acea causă, fiind-că în acela, afară de o întrégă serie de grava-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mine nebasate, se cuprindŭ și o sumă de acuse îndreptate contra legislațiunei și contra guvernărei naționale maghiare. Dér nu conține numai acestea, ci chiar și atacarea valabilității și a puterii obligătóre a uneia dintre cele mai importante legĭ fundamentale ale statului, „Uniunea“, va sĕ dică legea despre unirea Ardealului cu Ungaria proprie.

Orĭ câtŭ de scornite și nebasate ar fi gravaminele și acusele aduse în Memorandŭ, eu nu mĕ voiu ocupa aicĭ cu tóte, nicĭ nu le voiu desvolta și combate. Nu mĕ ocupŭ din acelŭ simplu motivŭ, fiindcă desfășurarea acelorŭ gravamine, deși suntŭ nebasate, nu formézĕ obiectulŭ acusei și discusiunea lorŭ nu aparține cadrului procesului presentŭ de pressă. Mĕ restrîngŭ decĭ numai la discutarea și combaterea acelorŭ pretinse gravamine, citate în Memorandŭ, carĭ în legătură cu atacurile îndreptate contra valabilității și a puterii obligătórie a legii, suntŭ ca și dreptŭ motivŭ alŭ atacului.

Intre aceste gravamine se află, că uniunea, adecă unirea Ardealului cu Ungaria propriă, s'ar fi decretatŭ, după cum se spune în Memorandŭ, contrarŭ dreptului publicŭ și a drepturilorŭ acelorŭ elemente, carĭ formézĕ Ardealulŭ, într'o formă nedréptă, adecă printr'o Dietă, „înțelegêndŭ Dieta din 48“, care s'a compusŭ pe basa legilorŭ din 1790–91 și s'a decretatŭ, precum ne spune Memorandulŭ, fără ca Românii sĕ fi luatŭ parte conformŭ importanței lorŭ numerice în acéstă parte a țĕrii. Dreptŭ urmare din aceste susține Memorandulŭ, că decretarea Uniunei în chipulŭ acesta a violatŭ drepturile istorice și naționale ale Românilorŭ. Mai departe Memorandulŭ de aceea află de vătĕmătóre Uniunea, fiindcă prin Uniune s'a nimicitŭ dreptulŭ autonomicŭ și de guvernare propriă a Ardealului, contrarŭ legilorŭ fundamentale, carĭ au asiguratŭ aceste, și între aceste două țĕrĭ s'a întêmplatŭ, precum ne spune Memorandulŭ, o fusiune, va sĕ dică o deplină contopire. Din causa acestorŭ gravamine numesce apoi Memorandulŭ Uniunea și intrarea ei în vigóre, pe basa art. de lge 43 din 1868, atâtŭ din punctŭ de vedere legislatoricŭ, câtŭ și din punctŭ de vedere de dreptŭ, *nedréptă*, și din causa acestorŭ gravamine atacă valabilitatea legii, care pronunță Uniunea, parte prin aceea, că denégă îndreptățirea dietei Ardelene din 1848, de a aduce legĭ asupra Uniunei fără conlucrarea Românilorŭ, parte prin aceea, că susține, că Uniunea s'a întêmplatŭ într'o formă, care stă în contradicere cu dreptulŭ publicŭ.

Onorați Domnĭ și juraț! Autoritatea statului maghiarŭ stă cu multŭ prea susŭ, decâtŭ ca în casulŭ, décă între supușii sĕi proprii s'ar afla de aceia, carĭ cutézĕ sĕ atace vre-una din legile esistente în valabilitatea și puterea ei obligatórie într'unŭ chipŭ agitatoricŭ, sĕ simtŭ necesitatea de a documenta față cu aceste atacurĭ modulŭ valabilŭ și constituționalŭ, cum s'au creatŭ aceste legĭ, și ceea ce privesce atacurile îndreptate contra valabilității legii Uniunei, credŭ, că ar fi pe deplinŭ suficientŭ sĕ citezŭ simplamente acelŭ faptŭ, că Uniunea mai multŭ de 25 de anĭ a devenitŭ realitate, și că începêndŭ dela Maiestatea domnitorului, este recunoscută de toțĭ factorii constituționalĭ ai țerii, dreptŭ stare legală. Și basându-mĕ pe acestŭ faptŭ, m'așĭ puté restrînge numai la acea observare, că décă representanții statului o cunoscŭ de valabilă, este datorința fiĕ-cărui cetățénŭ alŭ statului sĕ se plece înaintea ei și sĕ recunóscă, că atacarea ei este unŭ atentatŭ contra autorității statului.

Și décă cu tóte acestea voiu căuta sĕ demonstrezŭ acelŭ faptŭ în istoria desvoltărei dreptului publicŭ, conformŭ căruia art. de lege 1 alŭ dietei ardelene din 48 și art. 7 alŭ dietei ungare din 48 despre decretarea Uniunei, s'a înauguratŭ conformŭ constituțiunei de atuncĭ, pe lângă cooperarea tuturorŭ factorilorŭ de dreptŭ publicŭ, pe atuncĭ îndreptățițĭ ținêndŭ contŭ de legile legislațiunei și de sancțiunea regéscă; și că prin urmare suntŭ investițĭ cu tóte formalitățile valabilității citezŭ acestŭ faptŭ importantŭ și de sigurŭ nu necunoscutŭ înaintea autorilorŭ Memorandului, ca sĕ demonstrezŭ și mai evidentŭ, câtŭ de nebasatŭ este acelŭ punctŭ gravaminalŭ alŭ Memorandului, conformŭ căruia Uniunea s'a pronunțatŭ într'o formă nedréptă, contrară dreptului publicŭ și printr'o dietă, care n'a fostŭ îndreptățită.

Intr'adevĕrŭ, Onorați Domnĭ juraț! décă cercetămŭ atâtŭ din punctŭ de vedere alŭ dreptului istoricŭ, câtŭ și a dreptului constituționalŭ, causele gravaminale, carĭ formézĕ basa atacului îndreptatŭ contra valabilității legii despre Uniune, apoi trebue sĕ recunóscemŭ, câtŭ de greșite și nebasate suntŭ acele atacurĭ și câtŭ de îndreptățită devine presupunerea, că autorii Memorandului nu espunŭ acele pretinse gravamine din convingere și bună credință, ci numai ca atacarea lorŭ sĕ aibă aparența îndreptățirei și justiției, ca astfelŭ sĕ fiă mai ușorŭ posibilă seducerea neorientaților.

Căcĭ nu potŭ presupune, că autorii Memorandului n'ar fi sciutŭ și n'arŭ sci, că orĭ ce dietă, orĭ ce corporațiune legislatoricĕ, se póte alcătui în formă valabilă numai din acele elemente, carĭ în înțelesulŭ constituțiunei acelei țĕrĭ, suntŭ îndreptățite a lua parte în acea corporațiune.

Óre autorii Memorandului sĕ nu fi sciutŭ și sĕ nu scie, că în înțelesulŭ constituțiunei separate a Ardealului, care a fostŭ în valóre până la anulŭ 1848, numai 3 națiunĭ au fostŭ recunoscute de dreptulŭ publicŭ alŭ Ardealului, adecă națiunea maghiară, sĕcuiéscă și săséscă; poporulŭ românŭ din Ardealŭ, ca atare, n'a avutŭ drepturĭ politice și prin urmare nicĭ n'a fostŭ îndreptățitŭ sĕ participe la decretarea Uniunei în dieta din 1848.

Orĭ sĕ nu fi sciutŭ și sĕ nu scie autorii Memorandului, că dieta, care este compusă conformŭ constituțiunei esistente, este îndreptățită, ca în afacerile, carĭ privescŭ țéra, representată prin ea, sĕ aducă cu învoirea Domnitoriului legĭ, — și că prin urmare și dieta ardeleană din 1848 a fostŭ îndreptățită, ca sĕ aducă legea despre uniune, fără ca pentru valabilitatea acestei legĭ sĕ se recéră participarea poporului românŭ ardeleanŭ.

Orĭ dóră nu sciu, sĕ nu fi sciutŭ óre autorii Memorandului, că nu esistă lege omenéscă, pe care factorii competenți legislatoricĭ sĕ nu o pótă schimba orĭ și când cu dreptŭ și în chipŭ valabilŭ; și prin urmare și dieta ardeléna din 1848 a fostŭ îndreptățită sĕ sisteze autonomia de până atuncĭ a Ardealului.

Nu, onorați Domnĭ, onorată curte cu juraț, nu potŭ avé o părere atâtŭ de nefavorabilă despre cunoscințele de dreptŭ publicŭ ale autorilorŭ Memorandului, ca sĕ potŭ presupune, că nu ar fi avutŭ cunoscință despre principiile fundamentale ale dreptului publicŭ în genere primite.

Și décă cu tóte acestea vedemŭ, că atacurile lorŭ îndreptate în contra legei despre uniune, așa-dicêndŭ lovescŭ totușĭ în aceste principii fundamentale din pasŭ în pasŭ, acésta cu necesitate duce la convingerea, că autorii Memorandului, desconsiderêndŭ cu intențiune punctele de vedere legale și constituționale, și mai alesŭ tinzêndŭ la scopurĭ de hegemoniă și la valorarea de astfelŭ de drepturĭ, carĭ nu se potŭ afla decâtŭ în închipuirea lorŭ, dér carĭ în realitate póte nicĭ-odată, dér dela promulgarea uniunei cu atâtŭ mai vêrtosŭ, nu au esistatŭ. Căcĭ, ce alta așĭ puté numi, decâtŭ închipuire împrejurarea, că autorii Memorandului vorbescŭ despre vătĕmarea drepturilorŭ naționale și istorice ale Românilorŭ din Ardealŭ, ce s'ar fi făcutŭ prin uniune, în timpŭ ce este lucru cunoscutŭ și o dovedesce chiar și vechia istoriă de dreptŭ a patriei, că Românii în Ardélŭ n'au avutŭ nicĭ drepturĭ istorice, nicĭ drepturĭ naționale pe timpulŭ când în 1848 s'a enunțatŭ uniunea, ci de când Ardealulŭ a ajunsŭ sub supremația Corónei ungare.

La astfelŭ de drepturĭ numai atuncĭ s'ar puté provoca ei, décă ar fi avutŭ teritorŭ naționalŭ deosebitŭ, representanță națională deosebită, îndreptățire legislativă deosebită, și în genere instituțiunĭ naționale deosebite. Afară de aceste nu se potŭ întipui drepturĭ naționale și în genere viță națională de dreptŭ într'o țéră guvernată constituționalŭ, cum a fostŭ Ardealulŭ dela începutŭ. Insĕ în istoria de dreptŭ a patriei nu se află nicĭ o urmă despre aceea, că Românii ar fi avutŭ vre-odată în Ardealŭ astfelŭ de drepturĭ. Din contră, din Constituțiunea Ardealului până la 1848 și din tóte legile lui de dreptŭ publicŭ apare lămuritŭ: că poporulŭ românŭ din Ardealŭ, a fostŭ eschisŭ directŭ dela esercitarea drepturilorŭ politice.

Cetățenii de limbă română au fostŭ provĕduțĭ cu astfelŭ de drepturĭ numai prin legislațiunea din 1848, și totușĭ autorii Memorandului au negatŭ chiar îndreptățirea acelei legislative, la ale cărei lucrărĭ aparținŭ și drepturile politice, cu carĭ au fostŭ provĕduțĭ Românii.

In ceea ce privesce dreptulŭ istoricŭ, care după cum dice Memorandulŭ, a fostŭ vătĕmatŭ prin uniune, și care —„așa credŭ“ — se derivă din timpulŭ ocupațiunei romane, n'am sĕ reflectezŭ, decâtŭ pe scurtŭ, și anume: acelŭ dreptŭ istoricŭ, décă chiar ar fi esistatŭ, de multŭ a fostŭ nimicitŭ de dreptulŭ istoricŭ milenarŭ alŭ națiunei maghiare.

On. Domnĭ, on. curte cu juraț! Orĭ și din ce causă și orĭ pe ce basă s'ar vătĕma valabilitatea unei legĭ esistente și puterea obligătóre a aceleia, fiă chiar și pe calea agitațiunei, acéstă vătĕmare totdéuna și orĭ în ce împrejurărĭ constitue unŭ atentatŭ în contra sustării ordinei de dreptŭ a statului, și pericolulŭ, ce-lŭ cuprinde în sine unŭ astfelŭ de atentatŭ, este cu atâtŭ mai mare, cu câtŭ mai importantă este legea, a cărei valabilitate și putere obligătóre s'a atacatŭ.

Ataculŭ îndreptatŭ contra valabilității și puterii obligătóre a legei despre uniune nu e periculosŭ pentru esistența ordinei de dreptŭ a statului numai din motivulŭ, fiind-că legea acésta este una dintre cele mai însemnate legĭ fundamentale ale statului ungarŭ, ci e periculosŭ, în mĕsură potențată, e periculosŭ, din causă, că punctulŭ lui de mânecare ilŭ formézĕ o dogmă de dreptŭ publicŭ cu totulŭ nouă, cu desĕvîrșire falsă și periculósă.

Autorii Memorandului atuncĭ, când au negatŭ îndreptățirea dietei ardelene din 1848 de a crea o lege în cestiunea enunțărei uniunei și când și-au basatŭ negarea asta pe pretensiunea, că pentru a fi valabilă enunțarea uniunei, s'ar fi pretinsŭ și conlucrarea și învoirea poporului românŭ din Ardélŭ, mai departe atuncĭ, când din lipsa acelei conlucrărĭ ei își formulézĕ dreptulŭ de a pretinde desfacerea uniunei: au ridicatŭ aceea dogmă de dreptŭ publicŭ cu totulŭ nóuă și fórte falsă, că décă órecare naționalitate din patriă n'a posedatŭ drepturĭ politice pe timpulŭ creărei unei legĭ óre-care, acéstă împregiurare ar îndreptăți-o, ca sĕ considere acea lege de nevalabilă și sĕ pótă ataca puterea ei obligătóre.

Pe câtŭ de falsă în teoriă este acéstă dogmă de dreptŭ publicŭ, pe atâtŭ de periculósă ar fi aplicarea ei în praxă. Și acésta nu numai pentru-că dreptulŭ de atacare, în virtutea unei base analóge închipuite, ar pretinde și participarea celorlalte clase de cetățenĭ, ci mai alesŭ din causă, că décă s'ar primi o astfelŭ de dogmă de dreptŭ publicŭ, s'ar face ilusoriă și nesigură granița îndreptățirei a orĭ-cărei corporațiunĭ legislative, ba s'ar periclita esistența tuturorŭ legilorŭ de faptŭ, și liberŭ și nepedepsitŭ s'ar puté crea o lege din partea acelorŭ cetățenĭ, carĭ pe timpulŭ aducerei cutărei legĭ încă n'au avutŭ dreptŭ electoralŭ legislativŭ.

Pe basa și în forma acésta s'ar fi pututŭ ataca și valabilitatea celorlalte legĭ, carĭ s'au creatŭ de dieta ardelénă din 1848, și anume valabilitatea legilorŭ despre egala îndreptățire și despre încetarea serviciilorŭ urbarialĭ, căcĭ dór' și acestea legĭ s'au adusŭ fără de participarea Românilorŭ ardelenĭ.

Lucrurile aceste suntŭ atâtŭ de lămurite, încâtŭ în generalŭ nu se póte presupune, ca autorii Memorandului sĕ nu le fi cunoscutŭ. Și décă totușĭ ei și-au îndreptatŭ ataculŭ în contra valabilității și puterii obligătóre a legei despre uniune, purcedêndŭ din acestŭ principiu falsŭ și periculosŭ, acésta nu dovedesce, decâtŭ că n'au făcutŭ alegere în mijlócele de atacare, și că între acele mijlóce au luatŭ chiar și încercarea de-a periclita valabilitatea și durabilitatea legilorŭ, și nimicirea ordinei de dreptŭ a statului.

Așa se vede însĕ, că chiar ei înșiși au presimțitŭ cutezanța și pericolulŭ atacului lorŭ, căcĭ au aflatŭ de lipsă, ca sĕ-și acopere în parte ataculŭ cu autoritatea cea mai înaltă, citându acea parte a Mesagiului de Tronŭ din 15 Iunie 1863 alŭ Maiestății Sale domnitorului nostru, în care mesagiu, deși din alte motive, dér totușĭ a fostŭ trasă la îndoélă valabilitatea legei despre uniune.

Numai câtŭ autorii Memorandului, făcêndŭ acésta, — fără îndoélă, că cu intenția de-a mistifica — au ocolitŭ de-a spune, că pe timpulŭ când s'a datŭ numitulŭ rescriptŭ, Maiestatea Sa domnitorulŭ nostru încă n'a fostŭ pe deplinŭ informatŭ asupra valabilității legei despre uniune din 1848, și că mai târdiu, adecă în 1865, când dieta ungară s'a folositŭ de remediulŭ *„apellatio a rege male informato ad regem bene informatum“*, ér în urma acésta cestiunea uniunei a ajunsŭ érăși sub cumpănire prea înaltă, însu-și Maiestatea Sa domnitorulŭ nostru a recunoscutŭ înființarea și valabilitatea ei, ca fiindŭ adusă și făcută pe lângă tóte condițiunile legale. Dér nu numai că a recunoscut'o, ci în virtutea articolului de lege 43 din 1848, care vorbesce despre regularea uniunei, de faptŭ a și adus'o la valóre.

Da, on. Curte cu juraț! Autorii Memorandului și-au scosŭ argumentŭ din aceea, ce se părea, că sprijinesce punctulŭ lorŭ de vedere în ataculŭ îndreptatŭ contra valabilității legei despre uniune. În același timpŭ însĕ ei au ignoratŭ hotărîrea mai nouă a Maiestății Sale, care hotărîre nimicesce de totŭ punctulŭ lorŭ de vedere.

Autorii Memorandului însĕ, când au făcutŭ acésta, au venitŭ în contradicere chiar și cu vederile și cu ținuta poporului românŭ din patriă în partea sa precumpănitóre, în ceea ce privesce valabilitatea legei despre uniune. Căcĭ óre nu s'a arătatŭ recunóscerea faptică a legei despre uniune în acelŭ faptŭ netăgăduitŭ, că concetățenii românĭ, carĭ au votŭ de alegere, au luatŭ de atâtea-orĭ parte la alegerile de deputați pentru dieta comună a patriei? Mai multŭ, până la 1881, adecă până la decretarea pasivității în conferența națională română, au luatŭ parte în dieta comună a patriei din Budapesta, chiar și deputațĭ dietalĭ de naționalitate română, carĭ au fostŭ aleșĭ de concetățenĭ românĭ și carĭ și-au ocupatŭ acolo locurile.

Și décă cu tóte acestea acusații, carĭ le sciau bine acestea, și cu tóte că legea despre uniune a întratŭ de faptŭ și e în viță de 25 anĭ, nu s'au înspăimêntatŭ de a ataca valabilitatea legei despre uniune și prin urmare puterea ei obligătóre: atuncĭ față cu acestŭ atentatŭ credŭ, că cu dreptŭ cuvêntŭ potŭ pune întrebarea, ce scopŭ i-a îndemnatŭ pe acusațĭ și ce au urmăritŭ ei prin stăruința lorŭ contra constituției țĕrei?

Nu voescŭ a porni dintr'o presupunere cu desĕvîrșire condamnatóre, nu voescŭ a bănui pe acusațĭ cu nisce scopurĭ, carĭ mergŭ prea departe, cu atarĭ scopurĭ, carĭ ar întemeia chiar și învinovățirea cea mai grea. Décă însĕ ne gândimŭ la urmările, ce ar isvorî mai curêndŭ séu mai târdiu din desființarea uniunei și din restituirea autonomiei în părțile ardelene, chiar de vomŭ judeca orĭ și câtŭ de moderatŭ faptulŭ încriminatŭ, totușĭ ni-se pare destulŭ de motivată propunerea, că acusații prin atacarea valabilității legei de uniune și a puterei obligătóre, au avutŭ în vedere legătura faptică dintre singuraticele părți alcătuitóre ale statului naționalŭ maghiarŭ și prin urmare slăbirea acestuia, *ér în deosebĭ aicĭ în Ardealŭ au avutŭ de scopŭ a resturna hegemonia de rassă națională maghiară.*

De sine se înțelege cu acelaș scopŭ totodată: ca în locŭlŭ hegemoniei naționale maghiare, sĕ între hegemonia națională română, întemeiată pe majoritatea numerică a Românilorŭ, cu restrîngerea supremației de avere și cultură maghiară și germană, cu ajutorulŭ elementului românŭ cu multŭ mai înapoiatŭ în privința culturii, care în urma acésta e și cu multŭ mai ușorŭ de condusŭ.

Dér orĭ cu ce scopŭ s'ar fi atacatŭ legea de uniune în valabilitatea și puterea ei îndatoritóre și orĭ-cătŭ de anti-constituțională ar fi stăruința acésta, până când acestŭ atacŭ, acésta stăruință, nu a degeneratŭ în agitațiune și până când acésta a rĕmasŭ între bariera dreptului de petiționare, ce-i compete fiă-cărui cetățénŭ, acusații până atunci nicĭ nu au fostŭ de a se trage la rĕspundere de dreptŭ penalŭ.

Acusații însĕ n'au rĕmasŭ între barierele dreptului de petiționare, ci mai mulți dintre dênșii, carĭ au luatŭ parte în ședința comitetului esecutivŭ alŭ așa numitului partidŭ naționalŭ românŭ, din 25–26 Martie 1892, ca membri ai acelui comitetŭ esecutivŭ, au stabilitŭ acolo textulŭ Memorandului, au hotărîtŭ tipărirea aceluia în limba maghiară, germană, română, precum și franceză și italiană, și respândirea acestora nu numai aci, în patriă, ci și în streinătate, va sĕ dică au hotărîtŭ rĕspândirea Memorandului și au și îndeplinitŭ hotărîrea adusă.

Intre aceștia numĕrŭ anumitŭ pe următorii: *George Popŭ de Băsescŭ*, *Dr. Vasilie Lucaciu*, *Dimitrie Comșa*, *Dr. Danielŭ Popoviciu Barcianŭ*, *Septimiu Albini*, *Nicolau Cristea*, *Iuliu Coroianu*, *Dr. Teodorŭ Mihali*, *Aurelŭ Suciu*, *Mihailŭ Veliciu*, *Rubinŭ Patița* și *Gerasimŭ Domide*.

Alții dintre acusați érăși au rĕspânditŭ Memorandul prin împărțirea faptică séu trimiterea aceluia. Intre aceștĭ acusați numescŭ pe următorii: Patriciu *Barbu*, Nicolau *Romanŭ*, Ioanŭ *Munteanŭ*, Dionisie *Romanŭ*, Ioanŭ *Duma* și Vasiliu *Rațiu*, carĭ sunt fapticii rĕspânditorĭ ai Memorandului, prin împărțirea faptică a aceluia; ér Dr. *Ioanŭ Rațiu* este vinovatŭ ca unulŭ, ca e a produsŭ agitațiune și a devenitŭ părtașŭ la criminalitate prin aceea, că a făcutŭ dispositiunĭ cu privire la rĕspândirea și trimiterea Memorandului prin Eugenŭ *Brote*, înduplecându-lŭ totŭ-odată la aceștĭ pași.

Activitatea, procedura acusaților a luatŭ prin acésta caracterulŭ de agitațiune, căci în înțelesulŭ §-lui 173 alŭ codului penalŭ, cine agitézĕ e de a se pedepsi la o închisóre de statŭ până la 5 anĭ, déca atacă puterea obligatóre a legii, în modulŭ hotărîtŭ de §-ulŭ 171 alŭ legii penale; în deosebĭ e de a se pedepsi acela, care atacă legea prin rĕspândirea unorŭ tipăriturĭ agitatorice. Și fiind-că Memorandulŭ tipăritŭ, precum am doveditŭ deja, cuprinde în sine atacarea puterii obligatorice a legii de uniune din 1848, art. de lege I și deórece acusații l'au rĕspânditŭ în modulŭ amintitŭ: prin acésta au comisŭ delictulŭ de agitațiune, statoritŭ în §-ulŭ 173 alŭ codului penalŭ, pentru care suntŭ învinovățiți.

Da, On. Domnĭ! Domnilorŭ Juratĭ! Pentru rĕspândirea Memorandului și a delictului comisŭ de agitațiune, pentru acésta suntŭ acusații trași în judecată și nu pentru încercarea de petiționare cătră Majestatea Sa. Intonezŭ acésta mai vêrtosŭ din acelŭ motivŭ, căcĭ în diaristica română de repețite-orĭ s'a ivitŭ acea tendință: de a face lumea sĕ crédă, cumcă tragerea în judecată a membrilorŭ din comitetulŭ esecutivŭ alŭ așa numitului partidŭ naționalŭ românŭ a urmatŭ nu pentru vre-o faptă contrară legii, ci a urmatŭ singurŭ, — pentru-că au încercatŭ înaintarea Memorandului la Majestatea Sa, va sĕ dică pentru faptulŭ de petiționare.

Repetŭ On. Domnĭ! Domnilorŭ Judĭ de Curte! cumcă nu s'a intentatŭ acusa contra niměnuia nicĭ pentru compunerea, nicĭ pentru încercarea de așternere a Memorandului la locurile mai înalte, ci acusa s'a ridicatŭ numai și numai pentru agitațiunea produsă prin respândirea Memorandului.

Da, da, pentru acéstă agitațiune, că i prin acésta au voitŭ acusații sĕ clătine încrederea și credința față de legalitatea, ce esistă între părțile alcătuitóre singuratice ale statului; prin întroducerea acestei agitațiunĭ s'au străduitŭ acusații a clătina onorulŭ și supunerea față de-o lege fundamentală de statŭ de cea mai mare importanță și pentru-că pe acéstă cale au încercatŭ acusații ast-felŭ de aspirațiunĭ, ast-felŭ de tendințe, a cărorŭ îndeplinire *se isbesce de interesele de vieță ale ideii de statŭ naționalŭ maghiarŭ.*

Interese justițiare și interese mai înalte de statŭ naționalŭ-maghiare de-opotrivă, recerŭ, ca nisce fapte cu scopurĭ atâtŭ de primejdióse sĕ-și afle resplata lorŭ vrednică!

Pentru acésta vĕ rogŭ, On. Domnĭ, Onorată Curte cu juratĭ! Rostiți asupra acusaților cuvêntulŭ de: **„Vinovați“!**

Rechisitorulŭ se terminĕ la 10 óre 40 minute. Președintele suspinde ședința.

La órele 11 și 20 se redeschide ședința. Președintele provócă pe tălmaciu sĕ traducă rechisitorulŭ. Urmézĕ o traducere dintre cele mai infecte, care nu redă nicĭ textulŭ, dér nicĭ înțelesulŭ rechisitorului.

După terminarea traducerei, declară președintele, că se va trece la vorbirile de apĕrare, mai înainte însĕ își ține de datorință sĕ atragă atențiunea acusaților, ca sĕ nu se abată în decursulŭ apĕrărei dela temă, sĕ vorbéscă numai la pasagiele încriminate și sĕ nu se estindă asupra conținutului întregului Memorandŭ, căruia numai din acelŭ motivŭ i a datŭ cetire în întregulŭ sĕu, ca juratii sĕ și formeze o idee despre punctulŭ de vedere alŭ acusaților, carĭ în pasagiele încriminate nu vĕdŭ nicĭ unŭ faptŭ punibilŭ; declară mai departe, că voește sĕ dea cursŭ liberŭ apĕrării și rógă încă odată pe acusați sĕ nu se abată dela obiectŭ, căcĭ la casŭ contrarŭ ar fi necesitatŭ sĕ-i întrerupă.

Primulŭ cuvêntŭ ilŭ acórdă d-lui Dr. Ioanŭ Rațiu.

Dr. **Rațiu**: Se ridică și liniștitŭ, cu tonŭ demnŭ și puternicŭ, cetește în numele sĕu și alŭ soțilorŭ sĕi acusați următórea declarațiune:

Declarațiunea Comitetului

(cetită de Dr. Ioanŭ Rațiu.)

„Membrii comitetului partidului „naționalŭ românŭ din Transilvania și Ungaria, carĭ stau pe „banca acusaților înaintea curții „cu juratĭ din Clușiu, declară după „cetirea textului românŭ alŭ Memorandului încriminatŭ, că:

1. „Susținêndŭ întru tóte hotărîrile luate de adunările generale „ale partidului naționalŭ, ținute „în Sibiiu la anii 1881, 1884, „1887 1890, 1892, 1893, — *prin„mescŭ responsabilitatea pentru acele „hotărîrĭ identificându-se cu ele.*

2. „Ce atinge specialminte cestiunea „Memorandului“, noi amŭ „statŭ dintru începutŭ și stămŭ „și astădĭ pe basa concluselorŭ „conferențelorŭ naționale, carĭ în „modŭ precisŭ și-au adusŭ decisiunile lorŭ în acéstă privință, „și anume în 1892 s'a hotărîtŭ „expresŭ, ca Memorandulŭ deja „stabilitŭ, sĕ se așternă la Inaltulŭ „Tronŭ, fără amânare, ceea ce s'a „și efeptuitŭ.

3. „Representanții alegĕtorilorŭ „românĭ din Transilvania și Ungaria, întruniți în conferență națională în Sibiiu, la 23—24 Iuliu „1893, au votatŭ următórea resoluțiune: că conferența generală „identificându-se în tóte cu comitetulŭ sĕu centralŭ, declară de „alŭ sĕu Memorandulŭ depusŭ în „Iunie 1892 în cancelaria Maiestății Sale, încuviințézĕ pașii și „procedura așternerei lui și aprobă „cu viuă satisfacție și pe deplinŭ „activitatea acestui comitetŭ.

„Prin urmare, noi, membrii co„mitetului, ca mandatarĭ ai par„tidului naționalŭ românŭ, *primimŭ* „*responsabilitatea solidară pentru acestŭ* „*Memorandŭ depusŭ în 1 Iunie 1892* „*în cabinetulŭ Maiestății Sale.*

4. „Deórece conferențele gene„rale române naționale amintite „au decisŭ și publicarea și rĕs„pândirea Memorandului pentru „informarea opiniunei publice din „țéră și streinătate, deși publi„carea și rĕspândirea lui s'a fă„cutŭ înainte de terminulŭ con„templatŭ de comitetulŭ naționalŭ. „ca mandatarĭ ai conferențelorŭ „generale naționale, nu putemŭ „decâtŭ sĕ *aprobămŭ publicarea și* „*rĕspândirea lui și, prin urmare, pri„mimŭ rĕsponsabilitate solidară și în* „*privința acésta.*

„Cetindu-se întregŭ cuprinsulŭ „Memorandului, împreună cu pa„sagiile încriminate în tótă între„gimea lorŭ, constatămŭ urmă„tórele:

a) „că în cursulŭ instrucțiunei „procesului nu s'a comunicatŭ acu„saților contextulŭ Memoranda„lui încriminatŭ, nicĭ pasagiele „încriminate din elŭ;

b) „că nicĭ în cursulŭ actualei „pertractărĭ finale nu s'au cetitŭ „în întregitatea lorŭ pasagiele în„criminate, ci numai unele frase „trunchiate:

c) „că actulŭ de acusă, și prin „urmare pasagiele încriminate n'au „fostŭ cetite în românesce, deși „acusații au cerutŭ acésta, așa în„câtŭ noi acusații amŭ fostŭ siliți „a constata aicĭ, în fața tribuna„lului, că între traducerea oficială „și între textulŭ românescŭ în„criminatŭ suntŭ diferințe esen„țiale;

d) „că prin urmare până la sfir„șitulŭ interogatorului n'amŭ avutŭ „posibilitatea de a constata iden„titatea textului încriminatŭ cu „textulŭ originalŭ alŭ Memoran„dului.

„Acum însĕ în intervalulŭ dela „sfirșitulŭ interogatorului și până „în momentulŭ de față, amŭ ajunsŭ „în situațiune de a puté constata „identitatea textului românŭ în„criminatŭ cu textulŭ originalŭ, „pe carele noi l'amŭ depusŭ în „cabinetulŭ Maiestății Sale, și așa „fiindŭ, declarămŭ, că *primimŭ rĕs„ponsabilitate solidară pentru totŭ cu„prinsulŭ Memorandului încriminatŭ.*

Onorabilă Curte!

Domnilorŭ juratĭ!

„Memorandulŭ, pentru a căruia „publicare și respândire suntemŭ „trași ca nisce făcĕtorĭ de rele „înaintea acestei bare judecăto„rescĭ, nu cuprinde, precum v'ați „pututŭ convinge, decâtŭ gra„vaminele poporului românŭ, care „ne-a trimisŭ pe noi, ca sĕ ceremŭ „scutulŭ Tronului pentru drepturile „lui nesocotite și călcate în pi„cióre.

„Ceea ce ne-a silitŭ pe noi și „pe întregulŭ porŭ românŭ, ca „sĕ facemŭ acestŭ demersŭ, este „faptulŭ, că atâtŭ legislațiunea, „câtŭ și guvernulŭ ne-a adusŭ la „convingerea nestrămutată, că în „fața lorŭ pentru noi vorbă de „dreptate nu póte fi.

„Inzadarŭ au fostŭ tóte promi„siunile, ce s'au datŭ în repețite „rêndurĭ pentru respectarea drep„turilorŭ nóstre naționale! Inza„darŭ amŭ încercatŭ tóte formele „și mijlócele legale! Inzadarŭ ne„amŭ plânsŭ la toți factorii com„petenți ai statului!

„Esclusivismulŭ de rassa a de„claratŭ rĕsboiu de esterminare „limbei și naționalității nóstre.

„Nu ne mai rĕmăsese dér, de„câtŭ acéstă singură cale a apelu„lui la factorulŭ supremŭ alŭ sta„tului și la opiniunea publică a „lumii civilisate.

„Față de acestŭ actŭ, care nu „conține, decâtŭ curatulŭ adevĕrŭ „și este icóna credinciósă a sufe„rințelorŭ și nedreptățilorŭ secu„lare, ce le îndură poporulŭ ro„mânŭ din Transilvania și Unga„ria, trebuia, ca regimulŭ orĭ sĕ „se desvinovățéscă, orĭ sĕ-și rĕs„bune.

„Desvinovățirea nu era cu pu„tință, a alesŭ calea rĕsbunărei!

„Ne-a împiedecatŭ sĕ ajungemŭ „la Tronŭ și acum ne supune ju„decății acelora, contra cărora ne„amŭ plânsŭ.

„Ceea ce se discută aicĭ, Dom„nilorŭ, este însă-și esistența po„porului românŭ.

„Esistența unui porŭ nu se „discută, se afirmă!

„De aceea nu ne e în gândŭ, „sĕ venimŭ înaintea D.-Vóstrĕ sĕ „dovedimŭ, că avemŭ dreptulŭ la „esistență.

„Intr'o asemenea cestiune nu ne „putemŭ apĕra în fața D.-Vóstrĕ, „nu putemŭ, decâtŭ sĕ acusămŭ „în fața lumei civilisate sistemulŭ „asupritorŭ, care tinde sĕ ne răpéscă ceea ce unŭ porŭ are mai „scumpŭ: *legea și limba!*

„*De aceea nu mai suntemŭ aicĭ* „*acusați*, **suntemŭ acusatorĭ.**

„Ca persóne nu avemŭ ce căuta „înaintea acestei curțĭ cu juratĭ, „fiind-că noi amŭ lucratŭ numai „ca mandatarĭ ai poporului românŭ, „și *unŭ porŭ întregŭ nu se póte* „*trage la bara judecătorescă.*

„Plângerile poporului românŭ „nu potŭ fi judecate de unŭ juriu „esclusivŭ maghiarŭ, care este și „*judecătorŭ și parte.*

„De aceea *nu este de demnitatea* „*poporului românŭ de-a se apĕra în* „*fața juriului din Cluși!* Intr'ade„vĕrŭ, acésta e o cestiune politică „și de statŭ, care resultă dintr'unŭ „*procesŭ secularŭ* între națiunea ma„ghiară și autochtona națiune ro„mână. De judecată dér *nu* póte „fi vorba! Ne puteți osîndi — ca „individĭ, nu ne puteți judeca ca „mandatorĭ ai poporului.

„De altfelŭ ați înțelesŭ și D.-Vóstrĕ, că aicĭ nu póte fi vorba de „dreptŭ, ci numai de forță. Lu„crulŭ acesta nicĭ nu ați mai în„cercatŭ sĕ-lŭ ascundeți, căcĭ ați „nesocotitŭ până și formele legale „cele mai elementare, carĭ se ob„servă chiar pentru criminalĭ înain„tea curțilorŭ cu juratĭ. Lumea va „audi cu uimire, că s'au pututŭ „judeca nisce ómenĭ de cătră o „instanță judecătorescă, fără ca sĕ „pótă avé măcarŭ apĕrătorĭ. Ați „proclamatŭ susŭ și tare, că forța „birue dreptulŭ, și nicĭ că ați mai „căutatŭ sĕ mascați în fața lumei „aceea, ce nu mai e judecată, ci ese„cutare.

„Sĕ nu ne cereți dér nouĕ sĕ „ne facemŭ complicĭ în acestŭ si„mulacru de procesŭ, încercândŭ „sĕ facemŭ din partea nóstră unŭ „simulacru de apĕrare. Au fostŭ „siliți prin violență și insulte apĕ„rătorii nóstri sĕ se depărteze. S'a „agitatŭ prin pressă opinia publică „maghiară, representată prin ju„riulŭ din Clușiu, în contra nós„tră și a întregului porŭ ro„mânŭ. Amŭ fostŭ violentați și „aicĭ, cum amŭ fostŭ terorisați „tot-deuna, cum suntemŭ terorisați „în tóte de când am denunțatŭ „lumei civilisate asupririle, ce le „îndurămŭ. Mai póte fi dér vorbă „aicĭ de judecată, de apĕrare în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„înțelesulŭ juridicŭ? — Nu! Fa„ceți ce voiți.

„Nevinovați suntemŭ, dér D-nia „vóstră sunteți stăpâni pe indi„vidualitatea nóstră fisică, nu însĕ „și pe consciința nóstră, care în „acéstă causă este consciința na„țională a poporului românŭ. Décă „nu sunteți D-Vóstră competenți „sĕ ne judecați, este însĕ unŭ altŭ „tribunalŭ mai mare, mai lumi„natŭ și de sigurŭ mai nepărti„nitorŭ, care ne va judeca pe toți „e tribunalulŭ lumei civilisate, „care Vĕ va osândi odată mai „multŭ și mai aspru, decâtŭ V'a „osânditŭ până acum.

„Prin spiritulŭ de intoleranță, „printr'unŭ fanatismŭ de rassă „fără sémĕnŭ în Europa, osân„dindu ne, veți isbuti numai ca sĕ „dovediți lumii, că Maghiarii suntŭ „o notă discordantă în concertulŭ „civilisațiunei.

„*Declarŭ prin urmare, în numele „meu și alŭ tuturorŭ colegilorŭ mei „acusați, că* pentru cuvintele ară„tate, *nu ne putemŭ apĕra.*

După terminarea declarației d lui Dr. Rațiu, auditoriulŭ românŭ isbucnesce în strigăte de *„Sĕ trăéscă“*. Președintele sună îndelungatŭ clopoțelulŭ și provócă pe comisarulŭ de poliție, ca sĕ susțină ordinea și sĕ indepărteze pe tumultanți. Făcându-se liniște, *toți acusații, ridicându-se în picióre, declară, că se alătură la declarația d-lui Dr. Rațiu.*

Președintele: Provócă pe procurorŭ sĕ-și facă observațiile la declarația d-lui Dr. Rațiu.

Procurorulŭ: Negŭ, că în decursulŭ pertractărei s'ar fi întêmplatŭ vre-o restricțiune a libertății apĕrărei acusaților. Apĕrătorii printr'o *purtare turbulentă și necuviincióssă* au căutatŭ sĕ zădărnicéscă mersulŭ pertractărei, ér depărtarea lorŭ n'a împedecatŭ câtŭ de puținŭ deplina libertate de apĕrare a acusaților.

Acusații, precum s'a pututŭ vedé din decursulŭ de până acum alŭ pertractării, suntŭ pe deplinŭ capabili de a se apĕra, precum s'au și folositŭ neîmpedecați de acestŭ dreptŭ până acum, încâtŭ nici nu s'a simțitŭ lipsa altorŭ apĕrători.

Mai departe trebue sĕ protestezŭ contra acelei asertiunĭ a d-lui Dr. Rațiu, că aicĭ ar sta pe banca acusaților representanții și causa unui poporŭ; susținŭ și repetŭ, că acusa o susținŭ numai față de ómenĭ privați.

Negŭ mai departe, că aicĭ ar fi vorba despre lupta de rassă între 2 popóre, unde jurații de o rassă judecă asupra acusaților de altă rassă. Este adevĕratŭ, că *jurații suntŭ din întêmplare maghiarĭ*, constatŭ însĕ, că între cetățenii Clușiului cualificați de a fi juraț suntŭ și Românĭ și décă acum ședŭ numai Maghiarĭ pe băncile juraților, este o curată *întêmplare.*

Trebue sĕ protestezŭ contra insinuării, că jurații ar judeca aicĭ în causa propriă și pretindŭ atâta stimă și considerațiune față de cetățenii liberĭ și independenți, carĭ aicĭ, conformŭ conscienții lorŭ imparțiale, au sĕ dea verdictŭ de vinovatŭ séu nevinovatŭ.

Obiectulŭ procesului nu este lupta de rassă, ci este delictulŭ comisŭ contra unorŭ legĭ fundamentale ale statului. Mĕ provocŭ la Memorandŭ, care nu atacă pe Maghiarĭ, ci atacă valabilitatea și puterea obligătóre a unei legĭ fundamentale, aduse în dieta țĕrii, conformŭ constituțiunei și legilorŭ atuncĭ valabile.

Este adevĕratŭ, că în Memorandŭ se amintesce și antagonismulŭ dintre Maghiarĭ și Românĭ, dér în espunerea acestuia nu s'au folositŭ espresiunĭ agitatóre, prin urmare nici n'au pututŭ forma basa acusei.

Constatŭ decĭ încă-odată, că Memorandulŭ nu atacă și nu acusă pe Maghiarĭ, ci atacă o instituțiune trecută prin tóte formele legale și recunoscută de toți factorii competenți.

Ceea ce privesce gravaminele și pretinsele neîndreptățirĭ a elementului românŭ, observŭ, că remediulŭ nu este permisŭ sĕ se caute pe cale nelegală și neconstituțională, cum s'a făcutŭ și cu ducerea Memorandului la tronŭ, evitându-se factorii constituționalĭ ai țĕrii, ci constatŭ, că décă Românii voescŭ sĕ saneze pretinsele stărĭ abnormale, trebue sĕ se adreseze către factorii constituționalĭ ai Ungariei, către Ministeriulŭ responsabilŭ și către parlamentŭ, carĭ au datorința sĕ satisfacă tuturorŭ cererilorŭ și postulatelorŭ juste ale locuitorilorŭ.

Acolo este parlamentulŭ, unde puteți căuta remediulŭ; întrebŭ, de ce nu vĕ folosiți de dreptulŭ constituționalŭ, ce îlŭ aveți, ci căutați pe căi nefirescĭ sĕ ne presentați dreptŭ opresorĭ?

Vorbiți despre prigonire politică. Nu potŭ primi acéstă enunciațiune, căcĭ acolo, unde este vorba de fapte punibile, de fapte, carĭ vinŭ în colisiune cu dispositiunile positive ale legii penale, acolo nu póte fi vorba de prigonire politică. Contați la judecata străinătății. Adevĕratŭ, că nu se póte trece cu vederea judecata acestui forŭ, dér privimŭ cu liniște și la acésta, fiind-că scimŭ din ce isvórĕ își câștigă informațiunile. Străinătatea, când va judeca nepreocupată va trebui sĕ recunóscă, că nu numai sanarea pretinselorŭ gravamine, dér nicĭ sanarea adevĕratelorŭ gravamine nu se póte căuta pe cale nelegală și neconstituțională. De-altfelŭ străinătatea nu constă numai din cele vre-o câte-va *organe de publicitate plătite*, carĭ răspândescŭ sciriĭ și raporturĭ neadevĕrate și tendențióse despre stările interne ale țĕrii nóstre.

Declarŭ motivarea renunțărei la apĕrare de nemotivată.

Presid.: Provócă încă-odată pe acusați ca în interesulŭ lorŭ bine înțelesŭ sĕ nu renunțe la liberulŭ lorŭ dreptŭ de apĕrare.

Acusații: Declară, că fiindu le făcută imposibilă apĕrarea, nu se potŭ folosi de acestŭ dreptŭ ilusoriu.

Presid.: Intrebă pe procurorŭ, că ce propunere face cu privire la d-lŭ Septimiu Albini, care nu e presentŭ la pertractare.

Procur: Cere sĕ se constate prin mediculŭ tribunalului starea sănătății d-lui Albini, și la casŭ, că d-lŭ Albini nicĭ mâne nu póte asista la pertractare, propune sĕ se amâne față de acestŭ acusatŭ pertractarea până la însănĕtoșare.

Se suspinde ședința și la óra 1.15 minute se redeschide.

Presid.: Anunță, că Dr. Kerekes, mediculŭ tribunalului, a cercetatŭ pe d-lŭ Albini și constată, că nu va putĕ veni nicĭ mâne.

Presid.: Anunță *hotărîrea*, că la casŭ, décă nicĭ mâne nu se va putĕ presenta d-lŭ Albini la pertractare, sĕ se amâne pertractarea pe mai târdiu ér pentru astădĭ declară pertractarea de închisă.

Ședința XVII, dela 24 Maiu n.

Ședința de adĭ a fostŭ de o durată fórte scurtă, cum nu ne-am așteptatŭ. După declarația de ierĭ, făcută în numele Comitetului de Dr. I. Rațiu, publiculŭ aștepta verdictulŭ și sentința. Incă de timpuriu „Reduta“ era asaltată de publicŭ numĕrosŭ, în preponderanță românŭ. Sala era îndesuită de lume, dér numai bărbați. Galeriile au fostŭ închise. La intrarea salei de pertractare, steteau mulțime de dame române, cărora însĕ nu li-s'a datŭ intrare. Tóte protestările și insistențele au fostŭ zadarnice

Inafară de sala de pertractare era o mișcare febrilă, când președintele tribunalului a deschisŭ ședința la órele $8^1/_2$. Președintele anunțândŭ deschiderea ședinței, a adusŭ la cunoscința tribunalului și a juraților, că d-lŭ Sept. *Albini* nu se póte înfățișa la pertractare, împrejurare, în urma căreia față de elŭ se amână procedura penală.

Se stabilescŭ apoi spesele tălmacilorŭ, stenografului și ale sălei, cu prețurĭ fórte esagerate. Președintele anunță apoi, că juratulŭ Bogdan fiindŭ bolnavŭ, e înlocuitŭ cu unulŭ dintre juratii suplenți.

Ședința se închide la órele 9. Mâne, 25 Maiu, la 8 óre diminéță, urmézĕ ultima ședință, în care se va aduce verdictulŭ și se va pronunța sentința.

Dela Curtea cu juați.

(*Telegramă part. ale „Gaz. Trans“.*)

CLUȘIU, 25 Maiu n.*) La órele 5 p. m. s'a pronunțatŭ sentința în procesulŭ Memorandului. Suntŭ condamnați:

Dr. Rațiu la 2 anĭ arestŭ de statŭ; Lucaciu 5 anĭ; George Popŭ de Băsescĭ 1 anŭ; Comșa 3 anĭ; Barcianu 2 anĭ 6 lunĭ; Cristea 8 lunĭ; Coroianu 2 anĭ 8 lunĭ; Barbu 2 lunĭ; Mihali 2 anĭ 6 lunĭ; Suciu 1 anŭ 6 lunĭ; Veliciu 2 anĭ; Patița 2 anĭ 6 lunĭ; Domide 2 anĭ 6 lunĭ; Dionisiu Romanŭ 8 lunĭ.

Condamnații au sĕ plătéscă toți împreună spesele în sumă de 3238 florinĭ.

Sentința are sĕ se publice în 13 ziare.

După Sentință.

CLUȘIU, 25 Maiu.

(*Coresp. part. a „Gaz. Trans.“*)

Consumatum est!

„Sĕ se röstignéscă!“ cerură fariseii și și cărturarii dușmanilorŭ némului nostru, — și négra lorŭ dorință s'a împlinitŭ!

La órele $5^1/_2$ amŭ părăsitŭ „Reduta blăstĕmată“. Despotismulŭ și ura de rassă, cu 'mbălatele lorŭ gurĭ, strigau „éljen“; consciința vitalității poporului românŭ, peste care plutea în aceste momente geniulŭ sfântŭ alŭ națiunei, a vĕrsatŭ în inimile nóstre curagiu nou, virtute nouă.

Eșindŭ din sala de pertractare, stradele gemeau de lume. Așĭ puté zice, că totŭ Clușiu era în piață și pe strade. Polițiștĭ călărĭ și pedestri au trasŭ cordonŭ dinaintea hotelului „Centralŭ“, căcĭ se plănuise din partea „cavalerilorŭ“ și a „csöcselek“-ului clușianŭ o mare demonstrație în contra acusaților.

Nu s'a întêmplatŭ însĕ nicĭ unŭ escesŭ de stradă, cu tóte că urletele multimei destrăbălate arĕta evidentŭ gândulŭ negru de care era purtată.

Când acusații au ajunsŭ dinaintea hotelului „Hungaria“, o plóiă de florĭ a căduțŭ asupra lorŭ, ér pe josŭ era presărată érbă verde.

Dumnedĕu sĕ ajute dreptății!

---

† IOANŬ MACAVEIU

O scire telegrafică, ce amŭ primit'o adĭ, ne aduce vestea tristă, că distinsulŭ și simpaticulŭ preotŭ românŭ din Feldru, *Ioanŭ Macaveiu*, a rĕposatŭ adĭ. Mórtea nemilósă a răpitŭ din mijloculŭ familiei unŭ soțŭ devotatŭ și de modelŭ; din mijlocŭ societății unŭ bărbatŭ zelosŭ și vredniculŭ, ér din mijlocŭ poporului unŭ luptătorŭ energicŭ și pururea credinciosŭ causei națiunei române. *Ioanŭ Macaveiu* n'a datŭ numai esemplu de luptă, ci a datŭ și dovadă de jertfă pentru causa sfântă a poporului sĕu prigonitŭ. Elŭ a suferitŭ în Seghedinŭ $1^1/_2$ anŭ de închisóre grea și amară. Neuitatŭ îi va rĕmâné numele în istoria luptelorŭ nóstre naționale. — Adêncŭ mișcați de acéstă tristă scire, adresămŭ condolențele nóstre cele mai sincere iubitei și nemângâiatei sale soții și întristatei familii. Dumnedĕu sĕ-lŭ odihnéscă în pace!

*) Telegrama acésta ni-a sositŭ erĭ séră la 7 óre 40 min.

Stărĭ escepționale.

CLUȘIU, 25 Maiu. In satele din jurulŭ Clușiului terorismulŭ asupra bieților țĕranĭ românĭ e nespusŭ de mare. Gendarmii le calcă casele în medŭ de nópte, îi maltratézĕ și-i bănuescŭ cu felŭ și felŭ de crime ordinare. Organele administrației, fără rușine și fără frică de Dumnedĕu, umblă sĕ aducă poporulŭ la desperare. — Joi diminéța au fostŭ aduși la Clușiu, ferecați în lanțurĭ, 6 țĕranĭ românĭ din Apahida, pe carĭ i-au prinsŭ gendarmii sub pretexte miserabile.

CLUȘIU, 25 Maiu. Tînĕrulŭ *Ilarionŭ Banciu* a fostŭ transportatŭ ḑilele acestea în temnița din Tĕrgulŭ-Mureșului. Elŭ e supusŭ unui regimŭ penitenciarŭ afară din cal nemilosŭ. E învinuitŭ, că a împrăsciatŭ printre poporŭ „proclamații revoluționare“.

ZĔRNESCĬ, 25 Mai. Mercurĭ, în 23 Mai, amŭ fostŭ martorĭ la una din cele mai revoltătóre fapte ale gendarmeriei. In ḑiua acésta s'a făcutŭ din nou perchisiția la d-lŭ învĕțătorŭ *I. Spĕrchezŭ*, de astădată *din propria autoritate a gendarmilorŭ* Dela 12 până la 6 óre séra, i-au cercetatŭ cu deamĕnuntulŭ *casa, curtea, șura și grădina*, ca sĕ afle hârtii compromițătóre. N'au aflatŭ, dér se pare, că acesta li-a fostŭ numai pretextulŭ pentru de a pângări autoritatea dascălului românescŭ și sanctuarulŭ școlei nóstre române.

Lucru ne mai auditŭ, **în decursulŭ cercetării au secuestratŭ dela învĕțătorŭ și o sumă de 300 fl.**, *sub cuvêntŭ, că acești bani suntŭ dela Liga din Bucurescĭ.* Apoi, ca sĕ întrebe pe ceialalți învĕțătorĭ în causa acésta, au plecatŭ la școlă, *ducêndŭ și pe d-lŭ Spĕrchezŭ între baionete* prin strada principală a comunei. Tótă lumea era scandalisată. Dér indignarea a ajunsŭ la culme când **gendarmii întrară înarmați și cu țigările în gură în clasă spre spaima școlarilorŭ, carĭ începură sĕ plângă și sĕ țipe.**

De aicĭ învĕțătorulŭ érăși a fostŭ escortatŭ la primăria comunală în fața școlarilorŭ. După unŭ lungŭ interogatoriu, în fine, l'au pusŭ pe piciorŭ liberŭ. Purtarea gendarmilorŭ, carĭ anume au fostŭ pentru aceste timpurĭ postați la Zĕrnești, este cu totulŭ provocătóre. *Au insultatŭ și bătutŭ din patima lorŭ bestială pe mai mulți ómeni.* Poporulŭ nostru indignatŭ abia se mai póte stăpâni în fața atâtorŭ provocărĭ și șicanărĭ inițiate de cunoscutul forestierŭ Hajdu.

In ḑilele acestea a fostŭ la fișpanulŭ Făgărasului o deputațiune numĕrósă a inteligenței și poporului românŭ de aicĭ. I-au cerutŭ ca în interesulŭ păcii sĕ ia mĕsurĭ urgente contra câtor-va pĕcătoși agitatorĭ ungurĭ de aicĭ. La din contră ei nu mai garantézĕ de nimicŭ. Fișpanulŭ sĕ fi și promisŭ totŭ ce-i stă în putere. Vomŭ vedé. — *vir.*

*

ZARANDŬ, 24 Maiu. De când în Clușiu s'a începutŭ procesulŭ pentru Memorandŭ, Zarandulŭ este pusŭ în adevĕrată stare de asediu. Prin gazetele jidano-maghiare s'a scornitŭ faima, că în Zarandŭ Românii ar fi omoritŭ 15 Ungurĭ. Acésta și alte minciunĭ nerușinate, eșite din creerii lipitorilorŭ jidano-maghiare, a avutŭ dreptŭ urmare, că la 21 Maiu n. c. *unŭ batalionŭ de ostașĭ*, sub conducerea unui maiorŭ, *a fostŭ adusŭ pe neașteptate în Baia de Crișŭ.* Maiorulŭ însu-și se miră, pentru ce a fostŭ elŭ trimisŭ pe capulŭ acestui poporŭ blândŭ și liniștitŭ, dela care Ungurii ar trebui sĕ învețe omeniă, ordine și moderațiune, ér nu sĕ-lŭ amărască prin atâtea ticăloșii și fărădelegĭ. — *Cirilă econ.*

Proprietară: **Dr. Aurel Mureșianu.**
Redactorŭ responsabilŭ: **Gregoriu Maiorŭ.**

Tipografia A. Mureșianu, Brașovŭ.

La numĕrulŭ de astădĭ este adansŭ unŭ suplimentŭ de douĕ pagine anunțurĭ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj